

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 7, Sayı: 13, Mart 2020, s. 87-123, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 7, Issue 13, March 2020, pp. 87-123

Araştırma Makalesi/Research Article

YUSUF ŞÜKRÜ HARPÛTÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ*

The Life of Yusuf Shukru Harpûtî And His Works

İbrahim SAYLAN**

Geliş/Received: 06.02.2020

Kabul/Accepted: 08.05.2020

Öz

Yusuf Şükrü, Harput'ta doğup, tahsilinin bir kısmını burada, kalanı ise Mısır ve İstanbul'da tamamlamıştır. İstanbul Vefâ Medresesi'nde bir süre görev yaptıktan sonra Medine'deki Mahmüdiyye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Harpûtî, ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır.

Çalışmamızda Harpûtî'nin hayatı, ilmî kişiliği, özgün ve şerh çalışmaları incelenmektedir. Harpûtî'nin tespit edebildiğimiz yedi eseri vardır. Bu eserlerden bazıları yazma bazıları ise matbudur. Özgün çalışmaları; akâid konusunda Rumûzü't-Tevhîd, nesep tarihi ve siyer alanında Silsile-i Safâ ve halka ve yöneticilere öğütler içeren Nasihat-nâme adlı eserleridir. Şerh çalışmaları ise hadis metodolijisini ele alan Şerhu Usûli'l-Hadîs, mantık ilminde Nâmûsü'l-İkân, kelim alanında Hâşiye-i 'İsâm ve günlük hayatta okunan zikir, salavat ve duaları içeren Menba'î's-Se'âde adlı eserleridir.

Osmanlı'nın gerek kültürel gerekse medrese geleneğinin son temsilcilerinden olan Harpûtî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve telifatının bilinmesi, tanıtılması önem arz etmektedir. Müderris, mutasavvıf ve şairlik yönlerini bir arada bulunduran Harpûtî'nin bu yönleriyle eserlerinde nasıl birliktelik sağladığını göstermek için bir başka önemli boyutudur.

Harput'tan çıkıp Osmanlı'nın farklı bölgelerinde müderrislik görevini ifa eden Harpûtî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserlerinin tanıtılmasını amaçladığımız bu çalışmada edindiğimiz sonuçları şöyle sıralayabiliriz. Harpûtî, ilmî ve tasavvufî kimliğiyle yaşadığı çağda toplumsal ve siyasal sorunlara duyarsız kalmayarak çeşitli dallarda Arapça ve Osmanlı Türkçesiyle telif ve şerh eserler kaleme almıştır. O, temel İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık, siyaset ve nesep tarihi gibi alanlarda da geniş bir perspektif sahibidir. Nitekim Harpûtî'nin siyaset, kelim, siyer alanındaki telif eserlerinin yanında; usûlü'l-hadis ve mantık ilmine dair şerhleri de müstakil

* Bu makale, Yusuf Şükrü Harpûtî ve Eserlerinin Hadîs Açısından Değeri, adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

** Dr. Hadis A.B.D., MEB isaylan@hotmail.com orcid.org/0000-0001-8462-8927

birer eser hüviyetindedir. Harpûti, müderrisliğinin yanı sıra tasavvufla ilgilenerek Nakşibendî ve Şazilî Tarikatı'nın halifelliğini yapmıştır. Ayrıca şair olarak da tanınan Harpûti, görüşlerini anlatmada şiirlerini bir araç olarak kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harpûti, Müderrislik, İlmî Kişilik, Tasavvufî Yön, Şairlik.

Abstract

Yusuf Şükrü, was born in Harput, after finishing his education here, he completed the rest of his education in Egypt and Istanbul. After working at Istanbul Vefa madrasah for a while, he was appointed as a mudarris to Mahmudiyye Madrasah in Medina and he stayed till the end of his life and died there.

In our study, the life of Harputi, his scientific personality, his unique paraphrases are examined. Harputi has seven works that we could find out. Some of these works are handwritten and some are printed. His unique works; Rumûzü't-Tevhîd in the field of doctrines, Silsile-i Safâ in the field of the history of lineage and prophetic biography, and Nasihat-name which contains a lot of advices for the society and executives. His paraphrase works are Şerhu Usûli'l-Hadîs which handles the method of hadith, Nâmûsü'l-Îkân in the field of logic, Hâşiye-i 'Îsâm in the field of kalam, and Menba'î's-Se'âde which includes invocations, salat and blessings in our daily life.

Being known his scientific personality, introducing him, the works and life of Harputi who is one of the last representatives of the Ottomans' both cultural and madrasah tradition, has a great importance. Harputi who has the ability of mudarris, sufi and poesy, showing the securing uniformity in his works with these aspects is another aspect of this work.

We can specify the results as follows that we inferred from this work which we aim to introduce the life, scientific personality and works of Harputi who came from Harput and carried out his duty of mudarris in different regions of Ottoman. Harputi wrote copyright and paraphrase works both in Arabic and Ottoman Turkish in different fields not remaining insensitive to the political and social problems during in his era with his scientific and mystic identity. He has a broad perspective in the fields such as logic, politic and the history of lineage besides basic Islamic sciences. Besides Harputi's copyright works in the field of politic, kalam, and prophetic biography, his paraphrases about the method of hadith and logic are also considered as unique works. Harputi was interested in Sufizm in addition to being mudarris, and got the Caliph of the Şazilî and Nakşibendî sect. Besides being known as a good poet, he used his poems as a tool to express his ideas.

Key words: Harpûti, Mudarris, Scientific personality, Mystic aspect, Poesy

Giriş

Milletlerin gelenek ve kültürlerinin oluşmasında, mensubu buldukları dinin göz ardı edilemeyecek ölçüde ehemmiyeti vardır. Dolayısıyla İslam dini kültürümüzü derinden etkilemiş ve şekillendirmiştir. Toplumun birliği-

nin korunması ve devamı için, sahip olduğumuz bu dini değerleri ve kültürü, şimdiki nesle ve geleceğe aktarmak durumundayız.

Geleceğini geçmişi üzerine bina etmeyen/edemeyen toplumlar birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmıştır. Ancak bu, geçmişi olduğu gibi geleceğe aktarmak anlamına gelmemelidir. Geleceği inşa ederken hata yapmamak veya hata yapma oranını en aza indirmek için geçmişi iyi analiz etmek suretiyle geleceğe ışık tutmak son derece önemlidir. Bu açıdan bakıldığında geçmişteki âlimlerin birikim ve tecrübelerinden yararlanmak oldukça önemlidir. Onların hayat ve eserlerini tahlil etmek, onları daha iyi anlamak, geleceğe güvenle yürüme imkân ve fırsatını yakalamak demektir.

Bu çalışmada, Yusuf Şükrü Harpûtî'nin tanıtılması, Osmanlı toplum hayatında edindiği rol ve eserlerinin istifadeye sunulmasının önemine binaen onun hayatı, hadisçiliği, tasavvufi yönü, şairliği ve şerhçiliği hakkında bilgi vererek çeşitli ilim dallarına ait tespit edebildiğimiz yedi eserini tanıtacağız.

1. Hayatı

Tam adı; el-Hâc Yusuf Şükrü b. Osman b. Mustafâ b. Feyzullâh el-Harpûtî el-Hanefî er-Rûmî'dir.¹ Yusuf Şükrü, doğduğu yere nispetle Harpûtî olarak şöhret bulmuştur.² Anadolu sınırları dışında Hicaz bölgesinde müderislik yaptığından, Anadolu'dan (Türk) olduğunu ifade etmek için er-Rûmî ve mensup olduğu mezhebi göstermek için de el-Hanefî denilmiştir.

Yusuf Şükrü Harpûtî'nin doğum tarihi ve gençliği hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Harput'a bağlı Hüseyin Köyü'nde (Elazığ, Ulukent Mahallesi) doğan Harpûtî'nin babasının adı Osman, dedesinin adı Mustafa, büyük dedesinin adı da Feyzüllâh'tır. Harput'un ileri gelen Falcıoğulları ailesine mensuptur.³

Daha genç bir talebeyken, muhitte büyük şöhret ve hürmet kazanmıştı. O kadar ki, zamanın valisi, kızını bu genç âlim ve şaire vermek istemişti. Bu teveccühe teşekkür eden Harpûtî'nin bir fidana benzeyen kadının, daima görüp gözetlenmeye muhtaç olduğunu, hâlbuki kendisinin, meşguliyet ve riyazeti sebebiyle, bu ihtimama vakit bulamayacağını, ihmâlde de gönlünün razı olmayacağını söyleyerek teklifi reddettiği rivayet edilmektedir.⁴

¹ Yusuf Şükrü Harpûtî, *Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân*, Litografya Matbaası, İstanbul 1274/1858, s. 243.

² Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, (Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, 6. cilt Zeyli), Maârif Basımevi, İstanbul 1955, c. II, s. 570; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1414/1993, c. IV, s. 164.

³ İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, I-IV, İstanbul 1959, c. II, s. 283-284.

⁴ Fikret Memişoğlu, *Harput Divanı*, Elazığ Kültür Derneği Yay., Elazığ 1995, s. 6-7.

Yusuf Şükrü, ilk tahsilini Harput'ta aldıktan sonra ilmini Mısır ve İstanbul'da ikmal etmiştir. Kendisinin bizzat anlattığına göre, gençliğinde Mısır'da Câmiu'l-Ezher'in yakınında on iki sene ikamet etmiş ve çeşitli âlimlerden hadis, tefsir gibi İslami ilimleri öğrenmiştir.⁵ Daha sonra İstanbul'a gelip yine kendisi de bir Harputlu olan Hacı Abdurrahmân Efendi'den ilmî icazet alarak Vefâ Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.⁶

İslâmî ilimlerin çoğunda yetkin bir âlim olan Harpûtî, talebelerine Arapça, tefsir, hadis, kelâm gibi dersleri öğretmiş, Vefâ Medresesi'nde ise daha çok *Kadı Beydâvi* ve *Celâleyn* tefsirlerini okutmuştur.⁷ Ayrıca Eğinli İbrahim Hakkı, ondan "*Menâr*" okuduğunu ifade etmiştir.⁸

Dar-ı Âliye'de Şeyh Vefâ Hazretlerinin medresesinde ulûmü'l-âliyenin talimi ve neşriyle meşgul ve Eğri Kapı civarında Vânî Efendi Dergâhı'nda şeyh iken⁹ 1273/1857'de İstanbul'dan Medine'deki Mahmûdiyye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Harpûtî,¹⁰ ömrünün sonuna kadar, yaklaşık yirmi yıl Medine'de kalmış, birçok ilmî eser telifi ile uğraşmış ve tedris hayatında üç defa da icazet vermiştir.¹¹ Ömrünün sonlarında gözleri iyi görmemesine rağmen eser telifine ve tedris hayatına devam etmiştir.¹²

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Harpûtî'nin vefat tarihi Hicrî 1292,¹³ Miladî 1875¹⁴ ve 1876¹⁵ olarak verilmektedir. Yaşı bir hayli ilerlemiş olduğu halde Medine'de vefat etmiş ve Cennetü'l-Bâki'ye defnedilmiştir.¹⁶

2. İlmî Kişiliği

Yusuf Şükrü Harpûtî Osmanlı döneminde müderris olarak görev yapmıştır. Osmanlı Devletinde ilmî/akademik faaliyetleri yürüten müderrisler devrin önde gelen âlimlerinden seçilmektedir. Müderrisler, medreselerde be-

⁵ Yusuf Şükrü Harputî, *Şerhu Usûli'l-Hadis*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1293/1876, s. 132.

⁶ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, c. II, s. 283.

⁷ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333/1914, c. II, s. 57.

⁸ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergah Yay., İstanbul 1983, s. 106.

⁹ Yusuf Şükrü Harpûtî, *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye*, Süleymaniye Kütüphanesi Âtıf Efendi Numara 1238, İstanbul 1273/1861, varak 1a.

¹⁰ Yusuf Şükrü Harpûtî, *Silsile-i Safâ li Muhammed Mustafâ*, Hacı Osman Efendi'nin Matbaası, İstanbul 1286/1869, s. 2.

¹¹ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, c. II, s. 570; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 57.

¹² Memişoğlu, *Harput Divanı*, s. 7.

¹³ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, c. II, s. 570; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 57.

¹⁴ Kehhâle, *Mucemü'l-Müellifin*, c. IV, s. 164.

¹⁵ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, c. II, s. 283; Memişoğlu, *Harput Divanı*, s. 7.

¹⁶ İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, c. II, s. 570; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 57.

lirli bir öğrenim gördükten sonra icâzet alarak tahsil hayatlarını tamamlamakta, sonra bilgi ve becerisine göre medreselerde çeşitli kademelerde görev almaktadırlar.

Bir müderris, hemen hemen bütün dinî ilimlerde bilgi sahibidir. Harpûtî de bu geleneğe uygun şekilde yetişerek medreselerde Arapça, tefsir, hadis, kelâm gibi dersleri okutmuştur. O, temel İslami ilimlerin yanı sıra mantık, siyaset ve nesep tarihi gibi dallarda da yetkin bir âlimdir.

Harpûtî'nin, eserlerinde ismini zikrederek alıntı yaptığı başlıca âlimler hadis alanında Sehâvî, Suyûtî, Gazâlî, İbn Hacer, en-Nevevî ve İbnü'l-Cevzî; Arap dili sahasında ise İbn Hişâm, Sibeveyh, Fahrettin er-Râzi ve Zemahşerî'dir.

2.1 Harpûtî'nin Hadisçiliği

Harpûtî'nin *Şerhu Usûli'l-Hadîs* adlı eseri onun hadis ilmi ile irtibatını açıkça göstermektedir. Söz konusu eserin içeriğine bakıldığında müellifin hadis ilmiyle yoğun bir şekilde ilgilendiğini söylemek mümkündür. Harpûtî'nin bu eserinde işlenen konular ve örnek olarak verdiği hadislerden hareketle, Harpûtî'nin hadisçiliği hakkında bir fikir sahibi olmak mümkündür.

Ayrıca onun hadis yönünün kuvvetli olmasında yetişmiş olduğu medrese ortamının da etkisi büyük olmuştur. Harpûtî'nin yetişmiş olduğu bu ortam, hadis açısından önemli bir noktadadır. Zira Evliya Çelebi Harput medreselerinden bahsederken: “Cümlesinde ilm-i hadis görülür”, demiştir.¹⁷

Harpûtî, hadisi şöyle tanımlıyor: Hz. Peygamber'in durumlarından ve fiillerinden bahseden bir ilimdir. Hz. Peygamber'i bilmek bu ilmi bilmektir.¹⁸

Onun *Şerhu Usûli'l-Hadîs* adlı eserinin genel içeriği; kaynağına göre, senedine göre, senedinde kopukluk olmasına göre, ravinin kusurlarına göre, sıhhat derecesine göre, adâleti zedeleyen kusurlara göre, zaptı zedeleyen kusurlara göre ve ravi sayısına göre hadisler gibi ana kategorilerden oluşmaktadır. Bu ana konular, alt dallarıyla beraber işlenmiştir. Zayıf hadis çeşitlerine daha fazla değinilmiş ve müşahhas örnekler ışığında konu açıklanmıştır. Kısaca bir hadis usulü kitabında bulunması gereken hemen hemen her konu şârih tarafından oldukça fazla örnekle izah edilmiştir.

Yusuf Şükrü, zayıf hadis kategorisinde değerlendirilen “muzdarib”¹⁹ hadise, Fâtıma bnt. Kays'ın şu iki rivayetini örnek olarak zikretmiştir: Birin-

¹⁷ Ali Yardım, *Hadîs*, I-II, Damla Yay., İstanbul 1997, c. I, s.191.

¹⁸ Yusuf Şükrü Harpûtî, *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye*, İstanbul 1238/1823, varak 6b.

¹⁹ Bazen bir bazen de birden fazla ravilerden birbirine aykırı şekilde rivayet edilen ravileri adâlet ve zapt yönünden yakın derecelerde olduklarından aralarında herhangi birini

ci rivayette Allah Resûlü şöyle buyurdu: “*Malda zekâttan başka da hak vardır.*”²⁰ Diğer bir rivayette Resûl-i Ekrem (sas.) şöyle buyurdu: “*Malda, zekâttan başka hiç bir hak yoktur.*”²¹ Bu ikinci hadis “muzdarib” hadistir.²² Hadisin tahrirlerinde, Harpûti'nin verdiği bu bilgi, aynen doğrulanmaktadır.²³

Harpûti: “Hadis rivayetinde evlâ olan, hadisi asıl ifadeleriyle rivayet etmektir. Çünkü hadiste öyle nükteler olur ki bazen dinleyen, rivayet edenden daha iyi anlar.” dedikten sonra bu görüşü desteklemek için şu hadisi zikretmiştir: “*Allah bizden herhangi bir şeyi işiten ve işittiği gibi tebliğ eden kimsenin yüzünü aydınlatsın! Çünkü tebliğ edilen kişi, işitenden daha kavrayışlı olabilir.*”²⁴

Harpûti, “müdreç”²⁵ hadis hakkında da çok uzun açıklamalarda bulunmaktadır. Denilebilir ki bu eserde en ayrıntılı ve örneği en fazla olan “müdreç” hadis türüdür. Nitekim bir “müdreç” hadis örneğinde; İbn Mes‘ûd: “Hz. Peygamber, avuçlarını avuçlarıma alarak teşehhüdü bana, sûre öğretir gibi şöyle öğretti: “*et-Tehiyyâtü lillâhi ve’s-salavâtü ve’t-tayyibât. es-Selâmü aleyke eyyühe’n-nebiyyü ve rahmetullâhi ve berakâtüh. Es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi’s-salihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illallâh. Ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve Rasûlüh. Züheyr dedi ki; Allah’ın izniyle ‘Eşhedü en lâ ilâhe illallâh. Ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve Rasûlüh’ü ondan ezberledim. Eğer bunu yaparsan, ister kalk ister otur, Allah’ın izniyle namazın yerine gelmiştir.*” buyurdu.²⁶ Bu rivayetin “Eğer bunu yaparsan, ister kalk ister otur, Allah’ın izniyle namazın yerine gelmiştir”, kısmı “müdreç”tir. İbn Mes‘ûd’un sözüdür. Harpûti buna ilişkin daha birçok örnek zikretmiştir.²⁷

tercih etme imkânı olmayan hadislerdir. Bk. Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992, s. 301.

²⁰ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, Beyrut ts., *Zekât*, 37 (III, 48); Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *es-Sünen*, Beyrut 1407/1987, *Zekât*, 13 (I, 471).

²¹ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed el-Kazvîni *es-Sünen*, Daru'l-Fikr, Beyrût ts., *Zekât*, 36 (I, 570).

²² Abdurraûf Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, Mısır 1356/1937, c. V, s. 375.

²³ Harpûti, *Şerhu Usûli'l-Hadis*, s. 46-47.

²⁴ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Cami'u's-Sahîh*, Beyrut 1407/1987, *İlim*, 9 (I, 36); *Hac*, 131 (II, 620); Tirmizî, *İlim*, 7 (V, 34); Bk. Harpûti, *Şerhu Usûli'l-Hadis*, s. 49.

²⁵ Hadisin senedine veya metnine ravilerinden biri tarafından aslında olmayan ve rivayet edenlerin hadisin aslında olduğunu zannettikleri bir veya birkaç kelime ya da cümle eklenerek rivayet edilen hadislere denir. Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 254.

²⁶ Dârimî, *Salât*, 84 (I, 355);

²⁷ Harpûti, *Şerhu Usûli'l-Hadis*, s. 50-54.

Eserde “şâzz” hadisin tanımı yapıldıktan sonra şu örnek getirilir: Nubeyşetu'l-Huzelî şöyle dedi: Resûl-i Ekrem: “*Teşrik günleri yiyip içme günleridir*” buyurdu.²⁸ Yusuf Şükrü, bu hadisin bütün tarikleri şöyledir: “*Teşrik günleri yiyip içme günleridir.*” ancak Ukbe b. Amr’dan: “*Arefe ve teşrik günleri yiyip içme günleridir.*” şeklindeki bu ilaveli rivayet, “şâzz”dır.²⁹

Harpûtî, “münker”, “müdelles” ve “mu‘allel” hadis üzerinde durarak, “mu‘allel hadis”³⁰ için Katâde’nin Enes b. Mâlik’ten naklettiği şu rivayeti zikretmiştir. Enes: Hz. Peygamber (sas.) ile Ebû Bekir, Ömer ve Osman’ın arkasında namaz kıldım, bunların hepsi namaza elhamdulillah ile başladılar, kırâatin evvelinde ve âhirinde besmeleyi söylemezlerdi.³¹ Katâde’nin “müdelles” olmasından dolayı, bu hadis “zayıf” kabul edilmiştir.³²

Yusuf Şükrü, bu çalışmada bir muhaddis olarak konulara yaklaşmış, hadisleri sadece nakletmekle kalmamış, yeri geldiğinde sıhhat açısından da tenkit etmekten çekinmemiştir. Şu hadiste bunu açıkça görmek mümkündür: Enes b. Mâlik’ten rivayet edildiğine göre Resûlullah (sas.) şöyle buyurmuştur: “*İlim aramak her Müslüman’ın üzerine farzdır. Ehil olmayan insanların yanına ilim bırakan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer.*”³³ Harpûtî; bu hadisi Mizzî’nin “hasen” hadise örnek olarak getirdiğini, ancak birçok âlimin bunu “zayıf” kabul ettiğini söyler. O, hadisin senedindeki ravilerden Hafs b. Süleymân’ın zayıflığı nedeniyle isnadın “zayıf” olduğunu bildirmiştir.³⁴ Bu hadisi zikreden kaynaklar Harpûtî’yi doğrulamaktadır.

Müellif “mütevâtir” hadisten de bahseder. Örnek olarak da; “*Her kim bana yalan isnad ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın.*” hadisini zikreder.³⁵ O, bu hadisi üç ayrı yerde eserine almış ve bunun “mütevâtir” olduğunu ifade etmiştir.³⁶

Harpûtî, sahabenin âdil olduğunu söylemiş, müphem kişinin sahabe olmasının, hadisin sıhhatine zarar vermeyeceğini belirtmiş ve bu görüşü des-

²⁸ Müslim, *Sıyâm*, 144 (II, 800).

²⁹ Harpûtî, *Şerhu Usûli'l-Hadîs*, s. 55–56.

³⁰ Dış görünüşü itibarıyla sahîh olmakla birlikte aslında gizli bir illete sâhip olan hadislere denir. Bk. Uğur, *Hadîs Terimleri Sözlüğü*, s. 239-240.

³¹ Müslim, *Salât*, no: 52 (I, 299).

³² Harpûtî, *Şerhu Usûli'l-Hadîs*, s. 57-63.

³³ İbn Mâce, *Mukaddime*, 17 (I, 81); Bk. Harpûtî, *Şerhu Usûli'l-Hadîs*, s. 74-75.

³⁴ İbn Mâce, *Mukaddime*, 17 (I, 81).

³⁵ Buhârî, *İlim*, 38 (I, 52); Müslim, *Mukaddime*, 3 (I, 10); Tirmizî, *İlim* 8 (V, 35).

³⁶ Harpûtî, *Şerhu Usûli'l-Hadîs*, s. 76, 95, 134.

teklemek için de şu rivayeti aktarmıştır: “Benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.”³⁷

Yusuf Şükrü, isnadı olmayan hadisler için şu üç örneği zikretmiştir: “Ümmetimin âlimleri, İsrail oğullarının peygamberleri gibidir.”, “Ben adil padişah döneminde doğdum.” ve “Kedi sevgisi, imandandır.” Ona göre her üç haber de “mevzû”³⁸dur.³⁹

Harpûti, “Ameller ancak niyetlere göredir.” hadisini geniş bir şekilde ele almakta ve bu hadisin “meşhur” olduğunu açıklamaktadır.⁴⁰

Harpûti, “ferd-i mutlak” üzerinde durarak şu örnekleri zikretmiştir: İbn Ömer, Resûlullah’tan şöyle işittim: “O, velânın alınıp satılmasını ve hibe edilmesini nehyetti.” Ebû Hureyre şöyle rivayet etti: Allah Resulü: “İman altmış küsur şubedir. Bunların efdali Allah’tan başka ilah yoktur, demektir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir. Hayâ da imanın bir şubesidir.” buyurdu.⁴¹ Dolayısıyla bunları ferd-i mutlak hadis olarak kabul etmiştir.

Müellif, sahabe içtihadına örnekler de getirmiştir. Ebû Hureyre: “Oruçlu bir kimse gayri ihtiyari olarak kustuğu zaman orucu bozulmaz. Çünkü kusmak çıkarmaktır; girdirmek değildir.” demiştir. Yine Ebû Hureyre’nin: Oruçlu kimse, kusarsa orucu bozulur, dediği zikrolunuyor. Birinci (yani kusmak orucu bozmaz rivayeti) daha “sahîh”tir. İbn Abbâs ile İkrime de: “Oruç, içeri giren şeylerden kendini tutmaktır. Dışarı çıkan şeyden kendini tutmak değildir.”⁴² demişlerdir. Harpûti bu rivayeti “mu‘allâk” hadise örnek olarak vermiştir. O, senedin hepsi düşen hadise veya senedin bir kısmı düşen hadise, “mu‘allâk” hadis dendiğini belirtir ardından da Buhârî’de geçen yukarıdaki hadisin senedini zikreder. Harpûti: “Buhârî, bazı yerlerde senedi tam verir bazı yerlerde hadis uzamasın diye senedi kısaltır.” demiştir.⁴³

Harpûti’nin hadisçiliği, *Şerhu Usûli’l-Hadîs* eserinde açıkça görülmektedir. Ancak bu eser dışındaki çalışmalarında genel anlamda hadisçilik yönü, pek hissedilmemektedir. Onun Osmanlı ilim dünyasındaki yerleşik gelenekten ayrılmadığı görülmektedir. Yusuf Şükrü, *Şerhu Usûli’l-Hadîs* dışındaki eserlerinde hadislerin genelde incelediği konuyu ilgilendiren kısmını ver-

³⁷ Harpûti, *Şerhu Usûli’l-Hadîs*, s. 103, 119.

³⁸ Çeşitli maksatlarla uydurulup Hz. Peygamber’e iftira ve nispet edilerek rivayet edilen sözlerle denir. Bk. Uğur, *Hadîs Terimleri Sözlüğü*, s. 226.

³⁹ Harpûti, *Şerhu Usûli’l-Hadîs*, s. 121; *Nasihat-nâme*, varak 6b; *Silsile-i Safâ*, s. 6.

⁴⁰ Harpûti, *Şerhu Usûli’l-Hadîs*, s. 126.

⁴¹ Harpûti, *Şerhu Usûli’l-Hadîs*, s. 127.

⁴² Buhârî, *Savm*, 32 (II, 684)

⁴³ Harpûti, *Şerhu Usûli’l-Hadîs*, s. 34.

mekle yetinmiş yani takti usulünü kullanmıştır. Sened vermeden, “Hz. Peygamber buyuruyor” diyerek hadisleri nakletmiştir. Bir kaç hariç genelde “merfû”⁴⁴ haber zikretmiştir. O, eserlerine genelde “sahîh” hadisleri almakla beraber, “zayıf” ve “mevzû”⁴⁵ hadisleri de kullanmıştır. Dolayısıyla bu konuda seçici olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Harpûtî akademik anlamda bir muhaddis değil, bir müderristir. Onun diğer eserlerini göz önünde bulundurmadan, sadece usûl ile ilgili eserine bakarak hareket edilse, ona bir muhaddis denilebilir. Ancak diğer eserlerine baktığımızda bunu söylemek oldukça güçtür.

2.2. Harpûtî'nin Tasavvufî Yönü

Yusuf Şükrü Harpûtî'nin müderrisliğinin yanı sıra tarikatlarla da ilişkisinin olduğunu, *Nâmûsü'l-İkân 'alâ Şerhi'l-Burhân* adlı eserinin kapak sayfasından öğreniyoruz. Burada; “Fudalâ-i Ârifân ve tarikatı ‘Âliye-i Nakşibendî, Hâlidîyye hülefâsından, Harputlu Seyyid el-Hâc Yusuf Efendi'den Gelenbevî'nin Burhân'ına yazılmış bir şerhtir.” ibaresi mevcuttur.⁴⁵ Ayrıca *Osmanlı Müellifleri* adlı eserde Harpûtî tanıtılırken kullanılan ilk cümle onun “Hâlidîyye”⁴⁶ şeyhlerinden ve âlimlerden bir zat”⁴⁷ olduğu şeklindedir. Bir de Harpûtî'nin *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye* adlı eserinin kapak sayfasında şöyle denilmektedir: Dâr-ı Âliye'de Şeyh Vefâ Hazretlerinin medresesinde ulûm-ü'l-âliyenin talimi ve neşriyle meşgul ve Eğri Kapı civarında Vâni Efendi Dergâhı'nda şeyh iken Medine-i Münevvere'de vaki Mahmûdiyye Medresesine müderris olan Harpûtî es-Seyyid el-Hâc Yusuf Efendi, kendisinin hattı ile *Şerh-i Akâid-i 'İsâm* 'ın üzerine hâşiye-i münifesidir. (1280 Dâru's-seâde.)

Tarikata ilk ne zaman ve kim aracılığıyla girdiği, kime intisap ettiği ve kimin halifesi olduğu bilinmemektedir. Bilinen şu ki; İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde Nakşibendî Tarikatının Hâlidîyye kolunun halifesi olduğudur.⁴⁸ Tasavvufa olan merak ve ilgisi bilinmektedir ve bunu, eserlerinin çoğunda görmek mümkündür.

⁴⁴ Senedi nasıl olursa olsun, Hz. Peygamber'e açıkça veya hükmen nispet edilen hadistir. Bk. Abdullah Aydın, *Hadis Isulahları Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İFAV Yay., İstanbul 2011, s.175.

⁴⁵ Harpûtî, *Nâmûsü'l-İkân*, s. 1.

⁴⁶ Nakşibendîyye tarikatının Hâlid el-Bağdâdî'ye (ö.1242/1827) nispet edilen kolu. Bk. Hamid Algar, “Hâlidîyye”, *DİA.*, İstanbul 1997, c. XV, s. 295-299.

⁴⁷ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, s. 57.

⁴⁸ Aylık yüz elli kuruş alan Harputlu Yusuf Efendi, 1279/ 1862 yılında geçinemediğini belirterek maaşına zam yapılmasını istihdam etmiş; talebine karşılık evkaf-ı hümayun nezareti ücretini bir miktar artırmıştır. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 27/Rebiülevvel/1279 (21 Eylül 1862) Dosya No. 240, Gömlek No. 99, Fon kodu: A.} MKT. MHM.) Bu vesikada Yusuf Efendi'nin “fühûl-i ulemâdan ve meşâyih-i kirâmdan... fazl ü ilmden başka ashâb-ı vecd ü takvadan” olduğu anlatılır. 1280/1864 yılında padişaha takdim edilmek üzere

Yusuf Şükrü, Medine'deki Mahmûdiyye Medresesi müderrisliğine tayin olduktan sonra, ilmî faaliyetlerinin yanı sıra burada Nakşibendî Tarikatı Hâlidiyye kolu şeyhliğine de devam etmiştir. Ayrıca o, Mekke'de İsmail Nevvâbî'ye intisap ederek seyr-i sulûk⁴⁹ görmeye, Şazilî Tarikatı'nın⁵⁰ halifelikliğini de kazanmıştır.⁵¹

Harpûtî'nin Medine'de görev yaptığı Mahmûdiyye Medresesi kütüphanesinde yaptığımız taramada Harputî'ye ait bir tarikat icâzet nâmesi bulundu. Hicrî 1283 yılında Medine'de yazılmış olan icâzet-nâmede; bir tarikat mensubunun dikkat etmesi gereken hususlar, tarikat büyüklerine dualar ve hatme-i mecdiye bulunmaktadır.⁵²

Harpûtî'nin tasavvufî yönünü en iyi ortaya koyan eseri *Delâilü'l-Hayrât* adlı evrâd kitabına yazdığı *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde* adlı şerhidir. Bu eser adeta günlük hayatta bir mutasavvıfın yol haritasını belirlemektedir. Eserin ilk bölümünün metninde; İhlâs, Muavvizeteyn ve Fâtiha sureleri ile tevbe-i istiğfar ve esmâ-i hüsnâ işlenmiştir. Harpûtî, daha çok burada Esmâ-i Hüsnâ'nın okunma zamanı ve mükâfatı hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Örnek olarak yâ Gaffâr için Harpûtî şunları zikretmiştir: Zühre saatinde pa-dişahlar, beyler ve zalimlerin hışmından emin ola, kaza ve belâlar def ola, her kim cuma günü yüz kere yâ Gaffâr! Benim günahlarımı bağışla, Cenâb-ı Allah onu bağışlananlardan kıla. Günahlarına tövbe edüp ve Gaffârdan rica ede mağfiret bula.⁵³

Eserin sonraki metinlerinde Hz. Peygamber'in 201 adet ismi sayıldıktan sonra haftanın her günü için okunacak salâvât ve dualar ayrı ayrı zikredilmiştir. Özetle; salâvâtı belli zamanlarda düzenli bir şekilde okuyanların çok

gönderdiği bir kitapçığı dolayısıyla kendisine beş bin kuruş atıyye (hediye, bahşış) ihsan olunmuştur. Söz konusu ikinci arşiv vesikasında Harputî Hacı Yusuf Efendi, "ulemâ-yı âmilinden ve tarikat-i 'aliyye-i nakşibendiyye meşâyihından... erbâb-ı fazl ü kemâlden ve mensûb olduğu tarikat-i 'aliyye-i mezkûrede ashâb-ı vecd ü hâlden bulunup du'asıyla iğtinâm olunur zevâtdan..." şeklinde tarif edilmektedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 21/Şaban/1280 (30 Ocak 1864) Dosya No. 521 Gömlek No. 35500 Fon kodu: İ. DH.) Bk. Âdem Ceyhan, Tuğba Aydoğan, Hilal Cırcır, "Harputlu Yusuf Şükrü'nin Nesâyih (Nasihâtleri)", *Süfi Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt VII, sayı 13, s.7.

⁴⁹ Tasavvuf ve tarikata giren kimsenin manevî makamlarını tamamlayınca kadar geçirdiği safhalara verilen isimdir. Bkz. Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s.183.

⁵⁰ Ebu'l-Hasan eş-Şâzilî (593/1196) tarafından kurulmuştur. Daha çok kuzey Afrika'da yayılmıştır. Bk. Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 248-251.

⁵¹ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, c. II, s. 283.

⁵² İcazetname, Medine'de Melik Abdülazîz Kütüphanesi Mecmû'atu'l-Mahmûdiyye kısmında, 1603 numarada kayıtlı olup iki varaktır. Bk. Ek 1.

⁵³ Harpûtî, *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde*, varak 2b.

sevap kazanıp rızâ-i ilahîye ve Peygamber Efendimizin (sas.) şefaatine nail olacakları, günahlarının mağfiret edileceği, kötü huyları terk edip iyi huylar edinecekleri ve dünya işlerinin düzeleceği belirtilmiştir.

Harpûtî'nin tasavvufî yönünü yansıtan bir başka eseri de tevhit anlayışının inceliklerinin işlendiği *Rumûzü't-Tevhîd* adlı eseridir. Harpûtî, bu eserde kelime-i tevhidin manası bölümünde "*Zikrin en faziletlisi; lâ ilâhe illallah ve du'ânın en faziletlisi, elhamdülillâhtır.*"⁵⁴ hadisini zikrettikten sonra hadisin manası için şu açıklamada bulunmuştur: Bu zikirle meşgul olmak, diğer zikirlerle meşgul olmaktan daha eftaldir. Zira mertebe-i ulûhiyeyi ispat etmek, 'avâm ve havâs üzerine farzdır.(Allah'ın varlığını bilmek herkes üzerine farzdır.) Ama geçerli bir hüvviyet mertebesi ispat etmek ise vahdet-i vücûd ile alakalı bir konudur. "Lâ ilâhe illâllah" kelimesi lafzen ve mânen âmm, "lâ ilâhe illâ hû" ise lafzen âmm ve mânen hâss olmuştur. Lafzen âmm olması, ulemâ-i zâhir itibarı üzere ismi celâle râci olur. Nitekim Kur'an'da "Allâhu lâ ilâhe illâ hû" şeklinde gelir ve onun için "Ulemâ-i zâhir kelime-i mezkûreye zamirdir." derler. Mânen hâss olması ulemâ-i bâtin itibarı üzere hû kelimesi hüvviyeti zâtiyeye işaret eder. Bunun için bunlara âlemi'l-hû derler. Elif lâm ile âlemi'l-hüvviyet manasına bu makam habîbullâh sallâllâhu 'aleyhi vesellemindir.⁵⁵ Harpûtî, konu bağlamında geniş açıklamalar yapmıştır. Kelime-i tevhidin anlamının mertebelere göre değiştiğini; âvam ile havâsa, ulemâ-i zâhir ile ulemâ-i bâtına ve hatta tarikat ehlinin seyrü sülûküne göre farklılıklar arz ettiğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Harpûtî'nin, bu eserinde meselenin bâtinî boyutunu incelikleriyle ele almış olması onun tasavvufî derinliğini göstermektedir.

2.3. Harpûtî'nin Şairliği

Harput Yollarında adlı eserinin müellifi İshak Sunguroğlu: "Yusuf Şükrü Harpûtî'nin gayet hassas bir şair olduğunu, şiirlerinin çeşitli ve bambaşka bir üslupta yazıldığını büyüklerimden dinlemiştim." diyerek şiirlerinden birkaç örnek vermektedir. Sunguroğlu ayrıca şiirlerinin yazma olarak beş kitap tuttuğunu ve daha birçok da te'lifâtı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶ Onun bahsettiği beş yazma şiir kitabını bulamadık ancak Harpûtî'nin telifâtını tanıtırken bahsetmediği *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye* ve *Hizmet-i Men-ba 'i's-Se'âde* adlı yazma eserlerini bulabildik. Bu eserler de şiirle ilgili değildir.

Yusuf Şükrü, şairliğinden ziyade âlim ve müderris olarak tanınmıştır. Harput çevresinde yetişen tasavvuf şairleri halk tarzı şiir yerine divan tarzı tasavvuf şiirleri yazmışlardır. Şairliği hakkında Tahir Abacı: "Harput'ta

⁵⁴ Tirmizî, *De'avât*, 9 (V, 462); İbn Mâce, *Edeb*, 56 (II, 1253).

⁵⁵ Rumûzü't-Tevhîd, s. 3.

⁵⁶ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, c. II, s. 283-284.

XIX. yy. içinde divan şiirinin bütün biçimlerini başarıyla kullanmış ve özgün el yazması divanlar ya da şiir mecmuaları bırakmış, Yusuf Şükrü Harpûti gibi şairler yetişmiştir. Buna karşılık, yöreden antolojilere geçecek ölçüde bir halk şairi çıkmamıştır. Ayrıca Harput önemli kültür merkezlerinden biri olduğundan ve güçlü bir medrese kültürü bulunduğundan, şairleri daha çok Divan Edebiyatı etkilemiştir. Bununla birlikte bu şairlerin büyük bir çoğunluğu halk şiiri tarzında da örnekler vermişlerdir.”⁵⁷ demektedir.

Namık Açıkgoz, Harpûti'nin şairliği için: “Eldeki malzeme yeterli değildir, ancak bütün şiirleri bir araya getirilerek şair hakkında salim bir sonuca varmak mümkün olabilecektir. Biz, şimdilik onun dinî-didaktik ve din dışı şiirler yazdığını söylemekle yetineceğiz. Elimizdeki altı şiirinde, klasik ölçülere göre affedilmeyecek hatalar yapan Şükrî'nin şiir tekniğinde zorlandığı görülmektedir. Dibacede bulunan manzumesinin ikinci mısraında “nâm” kelimesini zihafı yazması, son beyitte mahlasını bir imla hatasıyla Şükr diye yazması ve eserinin ferağ kaydındaki kıt'asının üçüncü mısraında vezin hatası yapması, bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Onun şairliğini ele alırken unutulmaması gereken bir husus da, onun asıl meşgalesinin şairlik olmadığıdır. Manzumelerinin dinî muhtevada olup didaktik bir tavır sergilemesi, onun şiirde görüşlerini ifade etmede değişik bir tarza müracaat ettiğini gösterir.”⁵⁸ açıklamasında bulunmuştur.

Harpûti eserlerine genelde şiirle başlamış ve şiirle son vermiştir. O, eserlerinin aralarına da zaman zaman şiirler serpiştirmiştir. Müellif, meramı anlatmada şiiri bir vasita olarak kullanmıştır. Harpûti'nin *Rumûzü't-Tevhîd* adlı eserinin ilk sayfasında yazdığı şiirin bir bölümünü örnek olarak veriyoruz.

Fakr-ı zâtî, acz-i aslî hasb-i hâlimdir benim
Âyet-i belvâ- vü derrâ, hoş makâlimdir benim

Câvidânî yok bu dünyâda bilirdim çektim el
Âlem-i fakru gınâ sanma hayâlimdir benim

İmtinân-ı âfitabı çekmezem zerre kadar
Atlas-ı çarha değişmem köhne şâlımdır benim

Bilmez ise hürmetim ger ehl-i dünyâ gam değil
Ben helâl etdim ona başı belâlımdır benim

⁵⁷ Tahir Abacı, *Harput/Elazığ Türküleri*, İstanbul 2000, s. 23-25.

⁵⁸ Namık Açıkgoz, “Harpûtlü Yusuf Şükrî ve Nasihat-name'si,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IV, Sayı 1, 1990, s. 4-5.

Şükrüyâ şahu gedâ, şâd olsun âlemde bugün
Pister-i gamda yânuş rihlet meâlimdir benim.⁵⁹

Kısaca Harpûtî'nin mensur eserlerinin başında, içinde, kenarında veya sonunda sınırlı sayıda şiirine rastlanır. Aruz ölçüsüyle yazılmış olan bu manzumeler, umumiyetle dinî-tasavvufî konulara aittir. Esasen o, şairliğinden çok âlim ve müderris olarak tanınan bir şahsiyettir.⁶⁰

2.4. Harpûtî'nin Şârihliği

Harpûtî'nin, *Hâşiye alâ Şerhi Usûli'l-Hadis li Dâvûd el-Karsî alâ Risâle li'l-Birgivi, Hizmet-i Menba'î's-Se'ade 'alâ Şerh-i Delâili'l-Hayrât, Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye ve Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân-i Gelenbevî* olmak üzere dört şerh eseri mevcuttur. Onun bu eserlerinden hareketle şerhçiliği konusunda bir fikir sâhibi olmak mümkündür.

Harpûtî'nin ilk dikkat çeken özelliği, yukarıda sayılan her bir eseri farklı tarzda şerh etmiş olmasıdır. Harpûtî'nin *Şerhu Usûli'l-Hadis* eseri nazari dikkate alındığında, usul disiplininin gerektirdiği her şeyin kullanılmış olduğu görülmektedir. O, bir usul kitabında geçen bütün konuları işlemiş ve her bir kısım için ayrı ayrı örnekler vermiştir. Aynı zamanda şerh konu olan metin şârih tarafından açıklanmış, eksik bırakılan konu tamamlanmış ve bilgiler değerlendirilmiştir.

Harpûtî'nin *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye* adlı kitabında göze çarpan en önemli hususlardan biri, sarf ve nahiv açısından geniş açıklamalar yapılmış olmasıdır. Kelâm ilmine ait olan bu eser, ayetler ve hadisler ışığında ele alınmıştır. O, bu eserde geçen hadislerin sıhhat derecelerine de zaman zaman değinmiştir.

Harpûtî'nin *Nâmûsü'l-Îkân* adlı eseri ise konusu mantık olup, geniş bir çalışmadır. O, bu eserde naklî deliller yerine, aklî deliller kullanmış ve bu ilim ehli tarafından bilinen kanıtları ele almıştır.

Harpûtî'nin *Şerh-i Delâili'l-Hayrât* isimli kitabı dua ve salavat-ı şerife kitabı olup, halk arasında yaygın olarak kabul gören bir eserdir. O, bu eserde daha çok ana metni açık ve sade bir Türkçe ile aktarmaya çalışmıştır. Harpûtî eserde gerek asıl metin gerek hadisler olsun bilgileri tenkide tabi tutmamıştır. Hadislerin sıhhat derecelerine işarette bulunmayarak rivayetler yardımıyla sadece kendi görüşlerini aktarmıştır. Onun, eldeki bu kadar hadis materyalinin ve birikiminin yanı sıra hadislerin sıhhat derecelerine işaret etmemesi, tenkitli bir şerh gerçekleştirme gibi bir hedefinin olmadığını

⁵⁹ Harpûtî, *Rumûzü't-Tevhîd*, s. 1.

⁶⁰ Bk. Ceyhan, Aydoğan, Cırcır, "Harputlu Yusuf Şükri'nin Nesâyih", s.11.

göstermektedir. Ayrıca eserde geçen problemler hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamış olmasına bir sebep olarak eserin geniş halk kesimi arasında kabul gören nüfuzu gösterilebilir.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Harpûti'nin şerhe dair ilk üç eseri ilim ehline yönelik, *Şerh-i Delâili'l-Hayrât* adlı eseri ise halka yönelik bir çalışmadır. Bu ilk üç eseri Arapça olarak kaleme alan Harpûti, *Şerh-i Delâili'l-Hayrât*'ı Osmanlı Türkçesiyle kaleme almış ve açıklamalarını oldukça sade bir dille yapmıştır. Bundan hareketle müellifin, şerh eserlerini ilim erbabı için Arapça ve halk için de Osmanlı Türkçesiyle yazdığını söyleyebiliriz.

Genel anlamda Osmanlı ilmî hayatındaki şerh anlayışı; bir eser üzerinde yapılmış edebî bir tenkit değildir. Edebî tenkitle bir metnin şerhi arasında önemli farklar vardır ki, bunların en dikkate değer olanı şudur: Tenkit, incelediği metnin üzerinde estetik güzellik açısından bir hüküm verir. Oysa edebî bir metnin, sözgelimi bir şiirin şerhinden maksat, önce onu anlamak sonra da okuyucular için anlaşılır hale getirmektir. Edebî metnin şârihi, bu amaca ulaşmak için objektif bir yol takip eder ve dolayısıyla objektif sonuçlara ulaşır. Bir metnin anlaşılması için ilgili bilgi dallarına müracaat eder, elinden gelen bütün gayreti gösterir ve o metni hem cümle yapısı hem de ihtiva ettiği hakiki ve mecazî manalar bakımından açıklığa kavuşturur. Ama hiçbir zaman güzel ve çirkin olarak nitelemez ve bir ilim adamı tarafsızlığı ile şerh ve tahlilini yapar. Şerh çalışmalarının bu özelliğinden olsa gerek, Harpûti'nin yaptığı şerhlerde genelde tenkit görülmez, sürekli metinleri daha anlaşılır hale getirme çabası görülür. Nitekim *Delâilü'l-Hayrât*'ta geçen hadisler hakkında herhangi bir olumsuz değerlendirmenin olmaması, onun bu geleneğe tabi olduğunu göstermesi bakımından önemli bir ipucudur.

3. Eserleri

Yaptığımız araştırmalar neticesinde, Yusuf Şükrü Harpûti'nin çeşitli ilim dallarına ait yedi eserini tespit edebildik. Sunguroğlu'nun bahsettiği şiire dair beş yazma eserini ise maalesef bulamadık.⁶¹ Kaleme alınan ve şerh edilen eserler, onun ilmi çerçevesinin genişliğini ve konuya olan vukufiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Harpûti, Osmanlılardaki yerleşik ilmî gelenek doğrultusunda şerh türü çalışmaların yanı sıra, telif eserler de kaleme almıştır. O, eserlerini Arap dili ve Osmanlı Türkçesiyle yazmıştır. Harpûti'nin siyâset-nâme, kelam, siyer ve nesep tarihi alanında telif eserlerinin yanında, hadis usulü ve mantık ilmine dair olan şerhleri müstakil

⁶¹ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, c. II, s. 284.

birer eser hüviyetindedir. O, temel İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık, siyaset ve nesep tarihi gibi dallarda da geniş bir perspektif sahibidir.

Harpûtî'nin tespit edebildiğimiz üçü yazma, yedi eserini genel olarak inceledik. Biz bu çalışmada önce telif sonra da şerh çalışmalarını ele alacağız. Ayrıca bunları da kendi içinde, önce matbu sonra da yazma eserler olmak üzere iki kısımda mütalaa edeceğiz.

3.1. Harpûtî'nin Telif Çalışmaları

Harpûtî'nin tespit edebildiğimiz, *Rumûzü't-Tevhîd*, *Silsile-i Safâ li Muhammed Mustafâ*, *Nasîhat-nâme* isiminde üç tane telif çalışması bulunmaktadır. Harpûtî telif çalışmalarını Osmanlı Türkçesiyle kaleme almıştır. Müellifin bu gruptaki eserleri, şerh türü çalışmalarına göre daha az hacimlidir. Önce matbu olan; *Rumûzü't-Tevhîd ve Silsile-i Safâ li Muhammed Mustafâ* adlı eserlerini, sonra da yazma olan *Nasîhat-nâme* isimli eserini ele alacağız.

3.1.1. Rumûzü't-Tevhîd

Eserin tam adı; *Rumûzü't-Tevhîd fî Beyâni Bazı Esrâr ve Hakâyiki Kelimetü't-Tevhîd*'dir. İstanbul'da, Urfevî Hacı Halil Zârî Matbaasında, 1286/1869 yılında basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde, 369 demirbaş numarada kayıtlıdır. Eserin dili, Osmanlı Türkçesidir. Yazı türü nesihtir. Kitap 56 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfada 25 satır vardır. Eserin ilk sayfasında yirmi dört konu başlığı olup, ikinci sayfada uzunca bir şiir bulunmaktadır.

Eser,

وَدَاغِ أَيِّ شَهْرٍ بِلْدَارِمْ سَفَرٍ قَلْدِمِ بِنَه سَنْدَنْ
فِرَاكِ أَتَشِي شِمْدِي كَجُورِ مَشْدِرِ بِنِي بِنْدَنْ

Vedâ' ey şehri-i dildârım sefer kıldım yine senden
Fırâkın âteşi şimdi geçirmiştir beni benden

beytiyle başlar ve başka bir şiirin

نَازَيْنِ وَقْتِي كَجُورِدِمِ بِلْمَدِمِ أَلْ عَبَا
أُورَه مِي يَارَه مَه مَرَهْمَ عَجَبُ بَادِصَبَا

Nâzenin vakti geçirdim bilmedim el 'abâ
Ura mi yârama merhem acep bâd-ı sabâ⁶²

beytiyle sona erer.

⁶² Harpûtî, meslekten şair olmadığından şiirlerinde vezin hataları görülmektedir. Bu beyitte de vezin bozulmuştur.

Eserin başladığı asıl kısmın serlevhasında, kitabın adı yazılıdır. Eser Allah'a hamd ile başlamaktadır. Yine bu sayfada eserin h.1279 Ramazan ayının ilk on gününün sonunda yazıldığı ve *Rumûzü't-Tevhîd* diye adlandırıldığı ifade edilmiştir. Derkenarlarda genelde bir şey yazılmamakla beraber, konu başlıkları buralara sıkıştırılmıştır. Sayfaların etrafı biri kalın diğeri ince çizgili birer çerçeveye çevrilidir. Ayet, hadis ve diğer alıntılarının üstü, çizgili olarak verilmiştir.

Eser, Peygamber Efendimiz'e salavat ve ardından bir şiir ile tamamlanmış olup en son kısımda şu kayıt vardır; “Medine-i Münevvere Mahmu-diye Medrese-i Celilesi'nin Müderrisi Harputlu Hacı Yusuf Şükrü Efendi'nin *Rumûzü't-Tevhîd* ismiyle telif buyurdıkları kitaptır. Bil imtiyaz bu zayıf kul Urfevî Hacı Halil Zârî Efendi'nin taş destegâhında tab ve temsil kılınmıştır.”

Eserin konusu kelamdır. Eserde daha çok öne çıkan başlıklar ise; tevhid, tevhidin anlamı, tevhidin sıfatı, tevhidin oluşumu, Hz. Peygamber ve nübüvettir.

3.1.2. Silsile-i Safâ li Muhammed Mustafâ

Eser, İstanbul'da Hacı Osman Efendi Matbaasında, hicrî 21 Muharrem 1286 tarihinde basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde, 319 demirbaş numarada kayıtlıdır. Eserin dili Osmanlı Türkçesi olup yazı türü nesihdir. Eser, 48 sayfadan oluşmaktadır ve her sayfada 29 satır vardır. Eserin ilk sayfasında geniş bir fihrist bulunmaktadır. Fihristte 244 konu başlığı sıralanmıştır. Fihristin başında şu bilgi mevcuttur: “Bu eserden faydalanmak isteyen din kardeşlerimin daha rahat ve doğru bir şekilde istifade etmeleri için bu fihrist konulmuştur.” İkinci sayfa, eserin başladığı asıl kısımdır ki serlevhasında kitabın adı ve besmele yazılıdır. Eser Allah'a hamd ile başlamaktadır. Hz. Peygamber'e, âline ve ashâbına salavatlar getirildikten sonra zamanın Osmanlı padişahı; Sultan Abdülaziz Han'a ve bütün soyuna dualar yapılmaktadır. Bu sayfa hamd, salavat ve duadan oluşmaktadır.

Eserin hamişinde herhangi bir kayıt yoktur. Sayfaların etrafı dört çizgili, orta çizgisi kalın olan bir çerçeveye çevrilidir. Konu başlıkları açık bir şekilde verilmemiştir. Eserin son sayfasında: “Eser h.1279 Şaban-ı şerifin ortalarında sona erdi ve *Silsile-i Safâ li Nesebi Mustafâ* deyü tesmiye olundu.” denilerek eserin ismine değinilmiştir. Küçük bir şiir ve salavât-ı şerifeden sonra şu bilgilerle eser son bulmaktadır: “Bu risâlenin yazımı tamamlanmış Mustafa-i havî, adâdu nesebi, Rasûlu'l-Bârî min Kureyşi fi desti Hafız Hüseyin Sabri el-Karahisarî, sene h.1286 Muharrem 21. günü tab olunmuştur.” En son bölümde, cetvelin alt kısmında şu bilgiler mevcuttur: İş bu

risâle Seyranî Hümayûn Hasırcı Başısı Azîz Mahmûd Efendi'nin marifetiyle müracaatında, el-Hac Osman Efendi'nin matbaasında tab olunmuştur sene 1286.

Eser genel anlamda Peygamber Efendimizi konu edindiği için esere siyer denilmiştir. Ancak eserde Hz. Peygamber'in nesebi daha çok öne çıktığından eserin bir nesepler tarihi olduğunu söylemek daha uygundur. Bununla birlikte eserde kişiler üzerinde durulurken kelimenin anlamı ve geldiği kök açısından geniş bilgiler verilmiştir.

Mesâd Süveylim eş-Şâmân, “*es-Siretü'n-Nebeviyye fi'l-Edebi't-Türki*” (Trc. Mehmet Atalay, Türk Edebiyatında Siretu'n-Nebeviyye) adlı makalesinde, Yusuf Şükrü'nün bu eserinin bizim ulaşamadığımız farklı bir nüshasından da bahsetmiştir.⁶³

3.1.3.Nasihat-nâme (Nesâyih)

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A.35900 demirbaş numarayla kayıtlı bulunan *Nasihat-nâme*, mensur bir eserdir. El yazması bir eser olup Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. 31 varaktan ibaret olan eser, 175 x 115 mm sayfa ebadındadır ve her varakta 63 mm'lik 15 satır bulunmaktadır. Yazı türü nesihdir. Eser miklebli deri ciltlidir. Cildin üstü yaldızlı, zincirli ve etrafı dört adet cetvelli çizgilidir. Her sayfada bulunan cetveller ve varak 1b'deki başlık yaldızlıdır. Cildin orta yeri geometrik karelerden oluşan, dikdörtgen şeklinde bir cetvel içinde tezyin edilmiştir. Cildi, vişne rengi deriden yapılmıştır. Cilt kapağının köşelerinde yaldızlı üç noktalı süsleme mevcuttur. Hafif şekilde yıpranmış olan cildin iç kısmı, ebru desenli bir kâğıtla kaplıdır.

Eser, dîbâcedeki şu manzume ile başlar

İlâhî kalbde fikrin mûcib-i feyz-i hayâtım kıl
Kamu işimde nâmın ağzıma kand ü nebâtım kıl

Yedimde kilmimi sırr-ı kalem kâğıdımı levh et
Nam-ı nâmî-i ilmin yemm-i pür-mevc-i devâtım kıl

Be-hakk-ı Mustafâ vü âl ü ashâb-ı kirâm için
Bu tesvîd ettiğim evrâkı mahşerde berâtım kıl

Akar Seyhûn-veş eşkim dem-â-dem derd-i aşkınla
Heme dil-teşnegân-ı âleme feyzim Fıratım kıl

⁶³ Mesâd Süveylim eş-Şâmân, “*es-Siretü'n-Nebeviyye fi'l-Edebi't-Türki*”, *Âlemü'l-Kütüb Dergisi*, Cilt, 2, Sayı 3, s. 442-447, (Trc. Mehmet Atalay, “Türk Edebiyatında Siretü'n-Nebeviyye,” *İslami Edebiyat Dergisi*, 1994, Sayı 24, s. 61-64.)

Bu Şükr (î) goft: Hudâyâ kalbimi ümmü'l-kitâb eyle
Ulûm-ı evvelîn ü âhirîni feyz-i zâtım kıl (varak 1b)

Eser, ferağ kaydındaki şu kıt'a ile sona erer.
Ehl-i dilden budur ancak me'mûl
Hayr ile Şükrî kulu yâd edeler
Eyledikçe nazar bu tercemeye
Fâtîha ile anı şâd edeler (varak 31b)

Der-kenar manzûme

Cemâlin pertevi çeşme ziyâdır yâ Resûlallah
Kemân ebrûların kavs-i Hudâdır yâ Resûlallah

Makâm-ı "kâbe kevseyn"e işâret eyledi çeşmin
Siyah kirpiklerin tîr-i bekâdır yâ Resûlallah

O zülfün nev-bahâr içre açılmış tâze sümbüldür
Benefşe hatların derde devâdır yâ Resûlallah

Ruhun bir âfitâb-ı âlem-ârâdır gören gördü
O hâlin nokta-i çeşm-i enbiyâdır yâ Resûlallah

Lebin bir la'l-i ahmerdir ki her dem reşk eder güller
Dehânın gonçe-i hikmet-güşâdır yâ Resûlallah

Vücûd-ı tâb-nâkin mefhar-i enbiyâ-i âdemdir
Ki zâtın zîver-i arz u semâdır yâ Resûlallah

Melekler hem felekler âşık-ı bâğ-ı visâlidir
Çü rûyun mazhar-ı hüsn-i rızâdır yâ Resûlallah

Ne mümkün eyleye vasfin senin bu Şükrî-i nâ-çîz
Ser-â-pâ cevherin nûr-ı Hudâ'dır yâ Resûlallah (varak 29b)

Der-kenarda bu şiirden başka da bir şey yoktur.

3.1.3.1.Nasîhat-nâme'nin muhtevası

Siyâset-nâmeler genelde devlet adamlarını, bilhassa padişahları muhatap almasına mukabil, *Nasîhat-nâme*'de muhatap, aynı zamanda halktır. Esas konusu, padişaha itaatın lüzumu olan eserde bu konu doğrultusunda; vezirlik makamı, adâlet, idam gerektiren şartlar, devlet anlayışı, seyyitlik ve ehl-i beyt, isyancı ve yağmacıların tabi tutulacakları muameleler, dünya gayreti içinde olmanın zararları, câmi etrafında alış-veriş yapmanın hoş karşılanmaması, evliyanın ruhundan yardım dileme şartları ve kabir ziyaretleri gibi meseleler de ele alınmaktadır.

3.1.3.2. Nasihat-nâme'nin Telif Tarihi ve Sebebi

Yusuf Şükrü, eserini 1276/1860 yılının sonlarında, Hicaz'dan döndükten sonra yazdığını dîbâcede bildirmiştir.⁶⁴ Harpûtî, Hicaz'dan dönerken halkla yaptığı görüşmeler neticesinde böyle bir eserin yazılmasına ihtiyaç duyulduğunu zikrederek dini ilimlerdeki kargaşayı önlemek ve padişaha olan bağlılığın zayıflamasının önüne geçmek için eserini kaleme aldığını ifade etmiştir.⁶⁵

Eserin adı *Nasihat-nâme* olarak kütüphane kayıtlarına geçse de bu eserden birkaç yıl sonra, 1279/1863 senesinde tamamladığı *Rumûzü't-Tevhîd* adlı eserinin bir sayfasında müellif bu eserin adının Nesâyih olduğunu belirtmiştir.⁶⁶

Nasihat-nâme'nin başka yazma nüshaları da vardır. Bu nüshalardan biri Süleymaniye Kütüphanesinde, 1846 numaralı demirbaşta kayıtlıdır. Eser 13 varaktan ibarettir. Yazı türü taliktir. Satır sayısı 27'dir. Hamişinde yer yer notlar mevcuttur. İki nüsha arasında yaptığımız karşılaştırmada, bazen takdim tehir olsa da nüshaların aynı olduğunu ancak bu nüshanın sonunda başka bir şiirin de bulunduğunu tespit ettik.

Nasihat-nâme'nin 2018 yılında Medine'de Melik Abdülazîz Kütüphanesi Mecmû'atü'l-Mahmûdiyye kısmında 2595 numarada kayıtlı başka bir yazma nüshasını bulduk. Bu nüsha 14 yaprak ve 21 satırdan oluşmaktadır. Yazı türü nesihdir. Bazı sayfaların kenarlarında notlar vardır. Nüshalar arasında bazı bilgi farklılıkları mevcuttur.

Kendisini göremediğimiz ancak varlığından haberdar olduğumuz Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, numara 4936 kayıtlı bir *Nasihat-nâme* nüshası daha vardır. Bu nüsha, Mevâizu Türkî, "kıl" redifli manzum münacatla başlamaktadır. Talik yazı türüyle yazılmış olan nüsha, 21 satır ve 19 varaktan meydana gelmektedir.⁶⁷

3.2. Harpûtî'nin Şerh Türü Çalışmaları

Harpûtî'nin dört tane şerh çalışması bulunmaktadır. O, bu grupta yer alan; *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ Şerh-i Delâili'l-Hayrât* dışındaki eserleri Arapça olarak kaleme almıştır. Bunlar telif çalışmalarına göre daha büyük hacimlidirler. Bu bölümde önce matbu olan; *Şerhu Usûli'l-Hadîs ve Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân* adlı eserleri sonra da yazma olan; *Hâ-*

⁶⁴ Harpûtî, *Nasihat-nâme*, varak 1b.

⁶⁵ Harpûtî, *Nasihat-nâme*, varak 1b, 2a.

⁶⁶ "Bâdezá pâdişâh ve vezîrin ahvâli, *Nesâyih* nâm eserimizdedir. Tâlib-i tefâsil olanlar, oraya mürâcaat ederler." Harpûtî, *Rumûzü't-Tevhîd*, s. 54.

⁶⁷ Ceyhan, Aydoğan, Cırcır, "Harputlu Yusuf Şükrî'nin Nesâyih", s.17.

şiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye ve Hizmet-i Menba'î's-Se'âde isimli eserleri inceledik.

3.2.1. Şerhu Usûli'l-Hadîs

Eserin tam adı; *Şerhu Usûli'l-Hadîs-i li Dâvûdi'l-Karsî alâ Risâleti'l-Birgivi'*dir. Birgivi'nin (ö.981/1573) hadise usulüne dair risâlesine, Dâvûd el-Karsî'nin (ö.1160/1747) yaptığı şerhe, Harpûti'nin yazdığı bir şerhtir. İstanbul'da, Matbaa-i Âmire'de, 11 Cemâdiyelûlâ 1293 tarihinde basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde, 328 demirbaş numarada kayıtlıdır. Eserin dili, Arapçadır. Kitap 134 sayfadan oluşmaktadır ve her sayfada 25 satır vardır. Konu başlığı, usulü'l-hadistir.

Eserin ikinci sayfasının serlevhasında, tezyinî besmele vardır. Allah'a hamd ile başlayan eser, Hz. Peygamber'e, âline ve ashabına getirilen salavatlara ile sona ermektedir. Müellif, derkenarda zaman zaman açıklamalar yapmıştır. Sayfaların etrafı, biri kalın diğeri ince iki çizgili çerçeveye çevrilidir. Konu başlıkları açık bir şekilde verilmemiştir. Bu bir şerh çalışması olduğu için asıl metin, parantez arasında gösterilmiştir. Müellif bu eserini Mısırda ikamet ederken h. 1251 yılında tamamladığını ifade etmiştir.⁶⁸ Son iki sayfada Harpûti'ye ait, Arapça olarak kaleme alınmış bir şiir vardır.

Eserin içeriği genel olarak; kaynağına, senedine, senedinde kopukluk olmasına, ravinin kusurlarına, adalet ve zaptı zedeleyen kusurlara, ravi sayısına ve sıhhat derecesine göre hadisler ile adâlet ve zabt şartları gibi ana kategorilerden oluşmuştur. Bir hadis usulünde bulunması gereken hemen hemen tüm konular şârih tarafından çok sayıda örnekle açıklanmıştır. Özellikle Davûdi'l-Karsî'nin, Birgivi'nin metnine yaptığı şerhte; Nevevî'nin *et-Takrîb*, İbn Hacer'in *Nuhbetü'l-Fiker* ve Suyûtî'nin *Tedrîbü'r-Ravi* adlı eserlerinden geniş ölçüde yararlandığı görülmüştür.

Harpûti'nin bu eseri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki usule dair yapılan çalışmalardandır. "1876-1976 Arası Türkiye'de Hadîs Çalışmaları Bibliyografyası" adlı seminer çalışmasında Harpûti'nin bu şerhinden bahsedilmiştir.⁶⁹ Ayrıca gerek Birgivi'nin, gerekse Karsî'nin çalışmasından söz edilirken Harpûti'nin mufassal bir şekilde yaptığı bu şerh de zikredilmiştir.⁷⁰

⁶⁸ Bk. Harpûti, *Şerhu Usûli'l-Hadîs*, s. 132.

⁶⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 294-297.

⁷⁰ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, sad. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul 1972, I, 285-286.

3.2.2. Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân

Nâmûsü'l-Îkân 'Alâ Şerhi'l-Burhân adıyla bilinen bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde dört ayrı demirbaşta (numaralar: 485, 540, 541, 1314.) kayıtlıdır. İstanbul'da, h.1274 yılında Litografya Matbaasında basılmıştır. Yazı çeşidi taliktir. Eser 243 sayfadan oluşmaktadır ve her sayfada 27 satır vardır. Eserin dili Arapçadır ancak ilk ve son sayfaları Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Müellif hakkında çeşitli malumatın bulunduğu tek bölüm, bu sayfalardır. Bu bölüm, büyük olasılıkla kitabın hatimesinde belirtilen ve eseri basıma hazırlayan es-Seyyid Mahmûd b. Ahmed el-Harpûtî tarafından yazılmıştır. Ayrıca bu üç sayfa hendesî tezyinatla (geometrik şekillerle) işlenmiş, cetvel araları gül resimleriyle süslenmiştir. Kitabın ilk sayfasında şu ifadeler kullanılmaktadır: “Başarı Allah'tandır. Şeyh İbnü'l-Vefâ Hazretlerinin medresesinde sabah Celâleyn ve Kadı Beydâvî tefsirlerini ve sair ulûmî âliye talimiyle meşgul Fudalâ-i Arifân ve tarikat-ı Âliye-i Nakşibendî, Hâlidîyye halkasından, Harputî Seyyid el-Hac Yusuf Efendi Hazretlerinin Gelenbevî *Burhanı*'na yazılmış, *Nâmûsü'l-Îkân* ismiyle müsemma olup şerhi latifedir. Bu eser öğrencilere faydalıdır. Âlemlerin Rabbi'nin rızasını kazanır. Ondandır. Ondan faydalanma vasfıyla basılmıştır.”⁷¹

İkinci sayfadaki serlevhada besmele vardır. Eser “قال فرید زمانه و وحيدا” denilerek kaleme alınmaya başlanmıştır. Eserin hamisinde aralıklarla bilgiler verilmiştir. Konu başlıkları bulunmamakla beraber, konunun bittiğini göstermek için yıldız işareti kullanılmıştır. Konusu mantık olan *Burhân* 2. sayfadan, 242. sayfaya kadar tafsilatlı bir şekilde şerh edilmiştir. Şerh edilirken; akli deliller kullanılmış, nakli deliller pek kullanılmamıştır.

Eserin şerhi şöyle bitmiştir:

هذا آخر الكلام بحمد العزيز العلام كليات الاشياء و جزئياتها.

“Bu, cüzî ve küllî şeyleri en iyi bilen yüce Allah'a hamd ile kelâmın sonudur.”

Bu kısımdan sonra Harpûtî, Osmanlı Türkçesiyle: “Bu eser geniş, derin ve ince bir tetkikten sonra, şerefli Zilkadenin son on gününde, h.1237 yılında, İstanbul'da, Şeyh İbnü'l-Vefâ Medresesi'nde tamamlanmıştır.” Demekte ve Şeyh İbnü'l-Vefâ için dua etmektedir. O, devamla: “Bu eserin adını *Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Burhân* diye adlandırdım. Ben hakir hizmetçiniz Yusuf b. Osman b. Mustafa b. Feyzullah el-Harpûtî, Allah onları affetsin, bağışlasın, onları sevgisiyle cennete koysun, razı olunan sekneti onlara indirsin. İlmiyle amel olan âlimlerle beraber Allah'ın cemâlini görmekle

⁷¹ Harpûtî, *Nâmûsü'l-Îkân*, s. 1.

şereflendirsin, onları sülehâ-i kâmilin ve'l-meşâyih-i mükemmelinle beraber kılsın. Ve sallâllâhu alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn ve 'alâ âlihî ve sahibihî ecmeîn. Sübhâne Rabbike Rabbi'l-'izzeti amme yesîfûn ve selâmun ale'l-mürselîn ve'l-hamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn" diyerek eseri bitirmiştir. Eserin hatimesinden sonra onun basımıyla ilgili şu ifadeler bulunmaktadır: "İş bu kitap, Vefâ civarında Âtîf Paşa Kütüphanesi'nde musannifin hattı olan nüshadan istinsah olunmuştur. İcap ettiğinde müracaat edilmesiyle tahriri es-Seyyid Mahmûd b. Ahmed el-Harpûti eliyle h.1274 yılında Şaban ayının sonlarında, İstanbul Kadırga Limanı Litografya Matbaası'nda basılmıştır. Allah onların ve bütün müminlerin günahlarını bağışlasın. Bi hurmeti seyyidi'l-mürselîn, âmin yâ Rabbe'l-'âlemîn."⁷²

Eser hakkında; Abdülkuddûs Bingöl şu bilgileri vermiştir: "*el-Burhân fî İlmi'l-Mizân, Burhân-ı Gelenbevî, Mizân-ı Gelenbevî, Mizân-ı Burhân*" veya kısaca "*el-Burhân*" olarak tanınan bu esere, bizzat müellifi tarafından "*Hâşiyetu'l-Burhân*" adıyla bir hâşiyeye yazılmıştır. Eserin hâşiyesiyle birlikte birkaç baskısı vardır. Mantık ilmine dair, XVIII. yy.da bu dalda telif edilen hemen hemen tek eserdir. Gelenbevî'nin mantık sahasındaki kudretini ortaya koymaya kâfidir. Nitekim bu eser, birkaç defa basıldığı gibi birçokları tarafından da şerh edilmiştir. Bu şerhler arasında Hasan Hüsnü Musulî'nin *Tenvir el-Burhân*'ını, Yusuf Şükrü Harpûti'nin *Nâmûsü'l-İkân 'alâ Burhân*'ını ve Ebû'l-Fudalâ Mustafa el-Kutup er-Rizevî'nin *Şerh-i Dîbâce-i Burhân*'ını zikredebiliriz. Bunlardan başka Abdunnâfi Efendi, *Fenn-i Mantık* adıyla *Burhân*'ı hem tercüme hem de şerh etmiştir."⁷³

3.2.3. Hâşiyeye-i 'İsâm 'alâ Hâşiyeye

Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Âtîf Efendi Bölümü 1238 numaraya kayıtlı el yazması bir eserdir. Arapça yazılmış olan eser 210 varaktan ibaret olup, 200 x 140 mm sayfa ebadındadır ve her varakta 29 satır bulunmaktadır. Varaklar oldukça sadedir. Herhangi bir cetveli ve süslemesi yoktur. Yazı türü nesihdir. Kütüphane kaydında konu başlığı hadis olarak verilmiştir ancak bu doğru değildir. Zira konu başlığı, akait ve kelamdır. Bu eser; Şemseddin Ahmed b. Mûsâ Hayâlî'nin *Hâşiyeye 'alâ Şerhi'l-'Akâ'idi'n-Nesefiyye* adlı eseri üzerine yazılan bir hâşiyedir. Hayâlî bu çalışmayı, Nesefî'nin *el-Akâid*'i üzerine yaptığı şerhe bir hâşiyeye olarak kaleme almıştır.

Eserin etrafı zincirli, miklepli ve deri ciltlidir. Cildinin üstü üç çizgili olup, orta çizgisi kalın ve burmalı şeklinde bir cetveldir. Eserin cildinin orta yerinde dikdörtgen şeklinde bir cetvel vardır. Cildin üstünde herhangi bir

⁷² Harpûti, *Nâmûsü'l-İkân*, s. 242-243.

⁷³ Abdülkuddûs Bingöl, *Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı*, MEB. Yay., İstanbul 1993, s.7.

tezyinat yoktur. Sadece cetvel, altın rengi süslemelidir. Cilt fazlaca yıpranmış ve rengi solmuştur. Açık bordo diyebileceğimiz bir renge sahiptir.

Esere başlanmadan varak 1a'da Osmanlı Türkçesi ile şu tanıtıcı bilgiler verilmiştir: “Ve minellahi tevfi̇k der-i ‘âliyede Şeyh Vefâ hazretlerinin medresesinde ulûmü'l-âliyenin talimi ve neşriyle meşgul, Eğri Kapı civarında Vâni Efendi Dergâhında şeyh iken Medine-i Münevvere'de vâki Mahmûdiyye Medresesine müderris olan Harpûtî es-Seyyid el-Hac Yusuf Efendi, kendisinin hattı ile *Şerh-i Akâid-i İsam*'ın üzerine hâşiye-i münifesidir. 1280 Daru's-Se'âde.” Ayrıca bu varakta 1238 numaralı kütüphane kaydı ve okunamayan bir mühür vardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ رَبَّنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةٌ وَهِيَ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشْدًا الْحَمْدُ لِلّٰهِ

“Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım. Ey Rabbimiz! Kattından bize rahmet ver ve bizim için işlerimizde doğru yolu hazırla, hamd Allah içindir.” mısraıyla (varak 1b) eser başlar ve

وَنصلى على نبيك بالصلاة عليه يا محمود كل حامد ويا مقصود كل قاصد

“Senin Nebi'ne salât ve selam ederiz. Ey övülen! Bütün hamdlar sanadır. Ey maksut! Bütün istekler sanadır.” mısraıyla eser sona erer. (varak 210a)

Yusuf b. Osman b. Mustafa el-Harpûtî, eserde Allah onu lütfuyla korusun diyerek bütün geçmişine, bu eserden faydalanacak öğrencilere ve çocuklarına dua ve niyazda bulunmuştur. (varak 210a)

Ferağ kaydında: “Pazar günü öğleden önce, Rebiülevvel ayının ilk günleri h.1276/1859 senesinde Medine'de başlayıp, yine Pazar günü duha vakti, Rebiülevvelin ilk on gününün sonlarında h.1278/1861 senesinde İstanbul'da tamamlanmıştır.” (varak 210b) denilmekte ve zamanın sultanlarına dualar edilmektedir. Hz. Peygamber'e salavat ile son bulan duaların ardından eser şu beyitle sona erer.

زخون مردمكم شد مسؤد اين دفتر / كرمنا نظرى كن مكوو فيه نظر

Zi-hûn-ı merdümekem şod müsevved in defter

Kerem-nümâ nazarî kun me-gû vü “fihi nazar” (varak 210b)

Eserde başlıca şu konu başlıkları yer almaktadır: Kelime-i tevhid, iman, ihsan, sıfatlar, kıyamet, ahiret, cennet-cehennem, mucize, deliller, kadın ve erkeğin yaratılışı, Hz. Peygamber'in sıfatları, şefaât, sorumluluk, ilim, niyet, haram-helâl, fitne, imamlık meselesi, halifelerin fazileti, takva ve salavat-ı şerife.

Yusuf Şükrü'nün bu eseri bir haşiye çalışması değildir. Daha önceki müelliflerin bu adı eserlerine vermelerinden dolayı Harpûti de eserine aynı adı vermiştir. Bu eser Yusuf Şükrü'nün en hacimli çalışmasıdır. O, eseri baştan sona kadar geniş bir şekilde şerh etmiştir.

3.2.4. Hizmet-i Menba'î's-Se'âde

Harpûti'nin *Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriki'l-Envâr*'a yazmış olduğu bir şerh çalışmasıdır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde 1937 numaralı demirbaşta kayıtlıdır. Yazı türü nesihtir. Eser Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Eser, 100 varaktan ibaret olup, 140 x 100 mm sayfa ebadındadır. Ancak varak 5b ile varak 6a kısımları boştur. Varak 20a'da Mekke-i Mükerrreme ve varak 21b'de Medine-i Münevvere minyatürü vardır. Bölümlerin başlangıç varakları hariç, her varakta 32 satır bulunur. Eser, dua ve zikir mecmuasıdır. Kitabın sonunda, bu eserin İstanbul'da, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası'nda basıldığı belirtilmiştir. Ancak bize göre bu bilgi doğru değildir. Çünkü bu bilgi, müellifin şerh ettiği *Delâilü'l-Hayrât*'ın basımı hakkındadır. Bu şerh çalışması, yazmadır. İstinsah kaydında (varak 100b): “Bu fakîr Yusuf b. Osmân el-Harpûti, Kara Dâvûd ve Fâsî'den intihabıyla kitab-ı mezbûrî 'alâ vecihî'l-ihtisar tercüme ve beyanı ile Resûlullah'a intisâb ve hizmet murâd eylediğinden hicreti nebevîyyeden iş bu h.1275 senesinde hitâm pezîr oldu. *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde* tesmiye olundu.” denilmiştir.

Müellif esere, “Allah adedi şemsi mâsivâdan çıkıp nûr-i ilâhî ile kalbi münevver ola” diye Allah lafzının açıklamasıyla başlar (varak 1b) ve: “Bu dahi çok müşahede olunması zahirdir.” diyerek esere son verir. (varak 100b)

Eserin başladığı kısmın serlevhasında kitabın adı ve besmele yazılıdır. Eserde geçen her bölümün ilk sayfasının serlevhası desenlidir. Eserin her bir sayfası 11 satırdan meydana gelir. Etrafı orta çizgisi kalın, üç çizgili cetvelle çevrilidir. Şerh ise sağdan ve soldan eğik bir şekilde yazılmıştır. Varakların sağ ve sol orta yerinde, üçgen şeklinde boşluklar vardır. Bu boşluklarda, *Delâilü'l-Hayrât*'ın nüshaları arasındaki farklılık, rumuzlar şeklinde verilmiştir. Mutemet olmayan nüshaların farklılıkları “sin”, “gayın” ve “mim” harfleriyle gösterilir. Bu durum eserin metnine ne kadar önem verildiğini ve tahkikli metin neşrinin andırır bir çalışmanın yapıldığını ortaya koymaktadır.

Kitabın etrafı zincirli, mikleblî ve deri ciltlidir. Cildinin iç kısmında dikdörtgen şeklinde, süslemeli iki şerit ve şeritler arası ebru desenli, vazö şeklinde çiçek figürü vardır. Ayrıca iç kısımda yaprak desenli süslemeler bulunmaktadır. Cildin rengi bordodur ve cilt hafif şekilde yıpranmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın çıkardığı, İslam Ansiklopedisi'nin *Delâilü'l-Hayrât* maddesinde Harpûtî'nin bu çalışmasına değinilmemiştir.⁷⁴ İstinsah kaydında da (varak 100b) belirtildiği gibi *Delâilü'l-Hayrât*'ın meşhur iki şerhinden özetlenerek kısa bir şekilde, ana eserin sayfalarını aşmadan, sade bir Türkçe ile aktarılmıştır. Kara Davut'un, *Tevfikü Muvaffiki'l-Hayrât li-Berekât fi Hizmet-i Menba'î's-Se'âde* şeklinde şerhine verdiği bu ismi Harpûtî'nin kısaltarak eserine verdiğini görmekteyiz.⁷⁵ Ayrıca bu şerhte nüs-ha farklılıklarına da değinilmiş ancak aktarılan bilginin muteberliğine değinilmemiştir.

Hizmet-i Menba'î's-Se'âde, istiğfar ile başlanmış İhlâs, Muavvizeteyn ve Fatiha surelerinden sonra esmâ-i hüsnâ ile giriş bölümü tamamlanmıştır. Daha sonraki bölümlerde ise; salavatı belli zamanlarda düzenli bir şekilde okuyanların çok sevap kazanıp rızâ-i ilahîye ve Efendimizin şefaatine nail olacakları, günahlarının bağışlanacağı, kötü huyları terk edip iyi huylar edinecekleri ve dünya işlerinin düzeleceği belirtilmiştir. Bu esrin asıl maksadının Hz. Peygamber'e salavat getirmek ve bunun faziletini ortaya koyarak müminleri buna teşvik etmek olduğu açıklanmıştır. Ahzâb Sûresi'nin 33/59. ayeti, ardından da salavat okumanın faziletine dair vârid olmuş otuz beş tane hadis-i şerif ile salavat okumanın ehemmiyetine dair tasavvuf büyüklerinin görüşleri nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in 201 adet ismi salavatla birlikte okunmuştur. Haftanın her günü için okunacak salavat ve dualar ayrı ayrı bölümlere yazılmıştır.

Delâilü'l-Hayrât'ta işlenen konular; şârih tarafından da aynen işlenmiştir. Harpûtî diğer şerh çalışmalarının aksine bu çalışmada ek olarak herhangi bir konuyu esere almamış ve eserin konularını Türkçe olarak açıklamaya çalışmıştır. Bu eser, İslâm âleminde çok kabul gören bir evrat kitabıdır ve İslâm kültüründe önemli bir yere sahiptir. Günümüzde dahi eser şerhleriyle beraber büyük bir nüfuza sahiptir.

4. Yusuf Şükrü Harpûtî Hakkında Yapılan Çalışmalar

Harput üzerinde yapılan çalışmalarda, Yusuf Şükrü Harpûtî pek zikredilmemektedir. 24-27 Eylül 1998 tarihinde Elazığ'da yapılan "*Dünü ve Bugünüyle Harput*" sempozyumunda Naci Onur, "Harput'ta Edebî faaliyetin Dünü ve Bugünü" adlı çalışmasında, XIX. yüzyılda Harput'ta yetişmiş olan şairlerden bahsederken Harpûtî hakkında şunları söylemektedir: "Doğum tarihi bilinmemekle beraber kayıtlara göre 1876 yılında Medine'de ölmüştür. *Nasîhat-nâme* dâhil olmak üzere irili ufaklı beş matbu eserinin varlığı

⁷⁴ Bk. Süleyman Uludağ, "Delailü'l-Hayrât", DİA., İstanbul 1994, c. IX, s. 113-114.

⁷⁵ Bk. Muhammed Kara Dâvûd, *Delâil-i Hayrât Şerhi Kara Dâvûd*, trc. Abdullah Aydın, Müjde Yay., İstanbul 1985, s. 4-5; Uludağ, "Delailü'l-Hayrât", DİA., c. IX, s. 114.

bilinmektedir. Çok hassas bir şairdir. Şiirlerinin çoğu dil itibarıyla bugün bile anlaşılabilirliğini korumaktadır.⁷⁶

Bu sempozyumda sunulan Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan Harput koleksiyonuna ait kitapların tanıtımıyla ilgili bir tebliğde de, Harput'ta doğmuş ve yetişmiş birçok şair, müstensih ve ilim adamı olduğu zikredilmiş, ilgili koleksiyonda en çok görülen isimler arasında "Harpûti Yusuf b. Osman, Harpûti Yusuf Şükrü" ismi de kaydedilmiştir.⁷⁷ Maalesef Harpûti burada sanki iki farklı şahısmış gibi zikredilmiştir. Başka bir makalede Harput'ta yetişmiş şairler arasında, Yusuf Şükrü sadece ismen zikredilmiştir.⁷⁸

Namık Açıkgoz'un 1990'da Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde yayınlanan, Harputlu Yusuf Şükrü ve Nasihat-nâmesi adlı bir makalesi mevcuttur.

Mesâd Süveylim eş-Şâmân, "es-Siretü'n-Nebeviyye fi'l-Edebi't-Türki" (Trc. Mehmet Atalay) adlı makalesinde⁷⁹ Harpûti'nin *Silsile-i Safâ li Muhammed Mustafâ* adlı eserinden ismen bahsetmiştir.

"1876-1976 Arası Türkiye'de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası" adlı seminer çalışmasında Harpûti'nin *Şerhu Usûli'l-Hadis*'i de zikredilmiştir.⁸⁰ Ayrıca gerek Birgivi'nin gerekse Karsî'nin hadis usulüne dair çalışmalarından söz edilirken Harpûti'nin mufassal bir şekilde yaptığı bu şerhten de bahsedilmiştir.⁸¹

Kenan Şeker tarafından Harpûti'nin *Rumûzü't-Tevhîd* adlı kitabı günümüz Türkçesine çevrilerek değerlendirilmiştir.⁸²

H. Hüseyin Çeloğlu, 2013'te Harputlu Yusuf Şükrü Efendi'nin hayatı, eserleri ve felsefî görüşlerini yüksek lisans tezi çerçevesinde tespit etmeye çalışmıştır.⁸³

⁷⁶ Naci Onur, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, I-II, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ 1999, c. I, s. 429-439.

⁷⁷ Nuran Altuner, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, c. II, s. 176.

⁷⁸ Rasim Özyürek, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, c. I, s. 409.

⁷⁹ eş-Şâmân, "es-Siretü'n-Nebeviyye fi'l-Edebi't-Türki", s. 442-447.

⁸⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 297.

⁸¹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 285-286.

⁸² Kenan Şeker, *Yusuf Şükrü Harputi'nin 'Rumûzü't-Tevhid' Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Değerlendirilmesi*, Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ 2006, Yüksek Lisans semineri.

⁸³ H. Hüseyin Çeloğlu, *Harputlu Yusuf Şükrü Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Felsefî Görüşleri*, Fırat Üniversitesi SBE., yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Elazığ 2013.

Harpûtî'nin *Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ* adlı eserinin 2-19. sayfaları Merve İstanbullu tarafından yeni harflere aktarılmıştır.⁸⁴

Harputlu Yusuf Şükri'nin Nesâyh (Nasihatleri), adlı makalede Harpûtî'nin hayatı ve eserleri özet olarak ele alındıktan sonra onun *Nasihat-nâme* adlı eseri geniş bir şekilde tetkik edilmiştir.⁸⁵

Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumunda "Bir Peygamber Şeceresi Olarak Yusuf Şükrü el-Harpûtî'nin Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ Adlı Eseri ve Önemi"⁸⁶ ve "Yusuf Şükrü Harpûtî'nin 'Rumûzü't-Tevhid' Adlı Eserinde Kelime-i Tevhid'in Tasavvufî Yorumu"⁸⁷ adlı iki bildiri vardır.

Sonuç

Dinî ve ilmî hayatımıza eserleriyle etki eden, Osmanlının gerek kültürel birikiminin, gerekse medrese geleneğinin son temsilcilerinden birisi ve XIX. yüzyılda yaşamış bir Osmanlı âlimi olan Yusuf Şükrü, doğduğu yere nispetle Harpûtî olarak şöhret bulmuştur. Harpûtî, Harput'ta başladığı tahsil hayatını Mısır ve İstanbul'da tamamlamıştır. O, ilmî icazetini aldıktan sonra Vefâ Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Bir süre burada görev yaptıktan sonra Medine'deki Mahmudiye Medresesi müderrisliğine atanmış ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır. Ömrünün sonlarında gözleri iyi görmemesine rağmen, eser telifi ve tedris hayatına ara vermemiştir. Yaşı bir hayli ilerlemiş olarak 1292/1875 yılında Medine'de vefat etmiştir.

Harpûtî müderrisliğinin yanı sıra tasavvufla ilgilenmiş, Nakşibendî Tarikatı'nın Hâlidîyye kolu ve Şazilî Tarikatı'nın halifeliğini kazanmıştır. Öte yandan şair olarak da temayüz etmiş olan müellif, görüşlerini anlatmada bir araç olarak şiiri kullanmış ve farklı alanlardaki eserlerini şiirleriyle tezyin etmiştir.

Yusuf Şükrü'nün çeşitli ilim dallarına ait yedi eseri tespit edilmiştir. Telif ve şerh edilen eserlerinden onun ilmi çerçevesinin genişliği ve farklı alanlara olan vukufiyeti açıkça ortaya çıkmaktadır. O, eserlerini Arapça ve

⁸⁴ Merve İstanbullu, *Yusuf Şükrü Harpûtî'nin Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ Adlı Eserinin Transkripsiyonla Yazımı*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2013.

⁸⁵ Âdem Ceyhan, Tuğba Aydoğan, Hilal Cırcır, "Harputlu Yusuf Şükri'nin Nesâyh", *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt VII, Sayı 13, s.1-46.

⁸⁶ Gülğün Uyar, "Bir Peygamber Şeceresi Olarak Yusuf Şükrü el-Harpûtî'nin Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ Adlı Eseri ve Önemi", *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, Elazığ 14-16 Mayıs 2015, c. 2, s.1-18.

⁸⁷ Veysel Akkaya, "Yusuf Şükrü Harpûtî'nin 'Rumûzü't-Tevhid' Adlı Eserinde Kelime-i Tevhid'in Tasavvufî Yorumu" *Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, Elazığ 14-16 Mayıs 2015, c. 2, s. 51-58.

Osmanlı Türkçesi ile yazmıştır. Harpûti'nin siyâset-nâme, kelim ve siyer alanında telif eserlerinin yanı sıra; hadis usulü ve mantık ilmine dair şerhleri vardır. Bu itibarla onun temel İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık ve siyaset gibi dallarda da geniş bir perspektif sahibi olduğu anlaşılmıştır.

Harpûti'nin telif eserlerinden *Rumûzü't-Tevhîd*'in konusu kelimadır. İkinci telif eseri *Silsile-i Safâ*; Peygamber Efendimizi konu edindiği için siyer ilmine dair eserler içerisinde zikredilmiştir. *Nasihat-nâme* adlı eseri ise siyâset-nâme geleneğinin değişik ve son numunelerinden biridir. Halkın devlete olan bağlılığını güçlendirmek için kaleme alınmıştır.

Yusuf Şükrü'nün *Şerhu Usûli'l-Hadis* adlı eseri, bir hadis usulünde bulunması gereken hemen hemen her konunun şârih tarafından örneklerle açıklandığı bir şerh çalışmasıdır. Onun akait ve kelama dair *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye* adlı şerhi en hacimli eseridir. Harpûti eserde, konu ve dil bağlamında geniş açıklamalar yapmıştır. Harpûti'nin *Nâmûsü'l-Îkân* adlı şerh çalışmasının konusu mantık olup, bu eserde naklî deliller yerine aklî deliller zikredilmiştir. O, çalışmasında bu ilim ehli tarafından bilinen deliller kullanmıştır. *Hizmet-i Menba 'i's-Se'âde* adlı eseri ise bir evrad kitabı olan *Delâilü'l-Hayrât*'ın şerhidir. Bu şerh çalışması; *Delâilü'l-Hayrât*'ın meşhur iki şerhinden özetlenerek kısa bir şekilde, ana eserin sayfalarını aşmadan sade bir Türkçe ile yazılmıştır.

Yusuf Şükrü şerh çalışmalarının tamamını aynı tarzda ele almamış, her bir eseri kendi disiplini içerisinde şerh etmiştir. Harpûti'nin *Şerhu Usûli'l-Hadis* çalışmasında usul disiplininin gerektirdiği her şey kullanılmıştır. Onun *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye* adlı eserinde sarf ve nahiv açısından geniş açıklamalar yapılarak kelâm ilmine ait konular ayet ve hadisler ışığında ele alınmış ancak *Nâmûsü'l-Îkân*'ında tamamen aklî deliller kullanılmıştır. *Hizmet-i Menba 'i's-Se'âde* adlı eseri ise sade bir dille özet bir şekilde yazılmıştır. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki ilk üç eser ilim ehline, son eser ise halka yönelik yapılan şerh çalışmalarıdır.

İlmi bir şahsiyet olarak Harpûti'nin bazı çalışmalarda şairlik, felsefi ve tasavvufî yönüne işaret edilmiştir. Onun eserlerinin bir kısmı sadeleştirilirken bir kısmı da makalelere konu edilmiştir. Yusuf Şükrü makale, sempozyum ve tezlere bazı yönleriyle konu olsa da bizim bu çalışmamız başlı başına Harpûti'yi ve eserlerini inceleyen en kapsamlı çalışmadır.

Kısacası Harpûti, müderris, mutasavvıf ve şair kimliği ile son dönem Osmanlı toplum hayatında etkin bir rol üstlenmiş, yazdığı eserlerle ilmî ve kültürel hayata katkılarda bulunmuş ve hafızalarda önemli bir isim olarak yer edinmiştir.

Kaynakça

- ABACI, Tahir, *Harput/Elazığ Türküleri*, İstanbul 2000.
- AÇIKGÖZ, Namık, “Harputlu Yusuf Şükri ve Nasihat-nâme’si”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IV, Sayı 1, 1990
- AKKAYA, Veysel “Yusuf Şükri Harputî’nin “Rumûzü’t-Tevhîd” Adlı Eserinde Kelime-i Tevhid’in Tasavvufî Yorumu” *Uluslararası Harput’a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, Elazığ 14-16 Mayıs 2015, C.2, s.51-58.
- ALGAR, Hamid, “*Hâlidîyye*”, *DİA.*, (XV, 295-299) İstanbul 1997.
- ALTUNER, Nuran, “Süleymaniye Kütüphanesi’nde Yer alan Harput Koleksiyonuna ait kitapların tanıtımı”, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ 1999.
- ATALAY, Mehmet, “Türk Edebiyatında Siretû’n-Nebeviyye”, *İslami Edebiyat Dergisi*, Sayı 24, 1994.
- ATAY, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergâh Yay., İstanbul 1983.
- BİNGÖL, Abdülkuddûs, *Gelenbevi’nin Mantık Anlayışı*, MEB. Yay., İstanbul 1993.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Cami’u’s-Sahîh*, I-VI, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1407/1987.
- BURSALI, Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1333/1914.
- BURSALI, Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, sad. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul 1972.
- CEYHAN, Âdem, Tuğba Aydoğan, Hilal Cırcır, *Harputlu Yusuf Şükri’nin Nesâvih, Sûfî Araştırmaları*, 2016, C. VII, sayı 13, s.1-46.
- ÇAKAN, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1997.
- ÇELOĞLU, H. Hüseyin, *Harputlu Yusuf Şükri Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Felsefî Görüşleri*, Fırat Üniversitesi SBE., yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Elazığ 2013.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, *es-Sünen*, I-II, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1407/1987.
- HARPÛTÎ, Yusuf Şükri, *Rumûzü’t-Tevhîd fî Beyânî Bazı Esrâr ve Hakâyiki Kelimetî’t-Tevhîd*, Urfevî Hacı Halil Zârî Matbaası, İstanbul 1286/1869.
- HARPÛTÎ, Yusuf Şükri, *Silsile-i Safâ li Muhammed Mustafâ*, Hacı Osman Efendi’nin Matba’ası, İstanbul 1286/1869.

HARPÛTÎ, Yusuf Şükrü, *Nasihât-nâme*, Topkapı Müzesi, Demirbaş Numara A35900, 1276/1860.

HARPÛTÎ, Yusuf Şükrü, *Şerhu Usûli'l-Hadîs li Davûdi'l-Karsî alâ Risaleti'l-Birgivi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1293/1876.

HARPÛTÎ, Yusuf Şükrü, *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye*, Süleymaniye Kütüphanesi Âtîf Efendi, Demirbaş Numara 1238, İstanbul 1273/1861.

HARPÛTÎ, Yusuf Şükrü, *Hizmet-i Menba'i's-Se'âde 'alâ Şerhi Delâili'l-Hayrât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Musalla Medrese, 39-1, Demirbaş Numara 1937, İstanbul 1275/1859.

HARPÛTÎ, Yusuf Şükrü, *Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân*, Litografya Matbaası, İstanbul 1274/1858.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Daru'l-Fikr, Beyrût ts.

İSMAİL PAŞA, Bağdath, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, (Katip Çelebi, Keşfü'z Zünûn Zeyli), I-II, Me'ârif Basımevi, İstanbul 1375/1955.

İSTANBULLU, Merve, *Yusuf Şükrü Harpûti'nin Silsile-i -safâ li-Muhammed Mustafâ Adli Eserinin Transkripsiyonla Yazımı*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul 2013.

KARA DÂVÛD, Muhammed, *Delâil-i Hayrât Şerhi Kara Dâvûd*, trc. Abdullah Aydın, Müjde Yay., İstanbul 1985.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mücemü'l-Mü'ellifîn*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1414/1993.

MEMİŞOĞLU, Fikret, *Harput Divânı*, Elazığ Kültür Derneği Yay., Elazığ 1995.

MUNÂVÎ, Abdurraûf, *Feyzü'l-Kadîr Şerhü'l-Câmi'u's-Sagîr*, I-VI, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1356/1937.

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-V, thk. Fuâd Abdalbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

ONUR, Naci, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, I-II, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ 1999.

ÖZYÜREK, Rasim, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999.

SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında*, I-IV, İstanbul 1959.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, I-IV, İstanbul 1308/1891.

eş-ŞÂMÂN, Mesâd Suveylim, “es-Siretu’n-Nebeviyye fi’l-Edebi’t-Türkî”, Trc. Mehmet Atalay, *Âlemü’l-Kütüb Dergisi*, C, 2, Sayı 3.

ŞEKER, Kenan, *Yusuf Şükrü Harputi’nin ‘Rumûzü’t-Tevhid’ Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Değerlendirilmesi*, Fırat Üniversitesi SBE., Yüksek Lisans semineri, Elazığ 2006.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut ts.

ULUDAĞ, Süleyman, “*Delâilü’l-Hayrât*”, DİA., (IX, 113-114) İstanbul 1994.

ULUDAĞ, Süleyman, “*Cezûli*”, DİA., (VII, 515-516) İstanbul 1993.

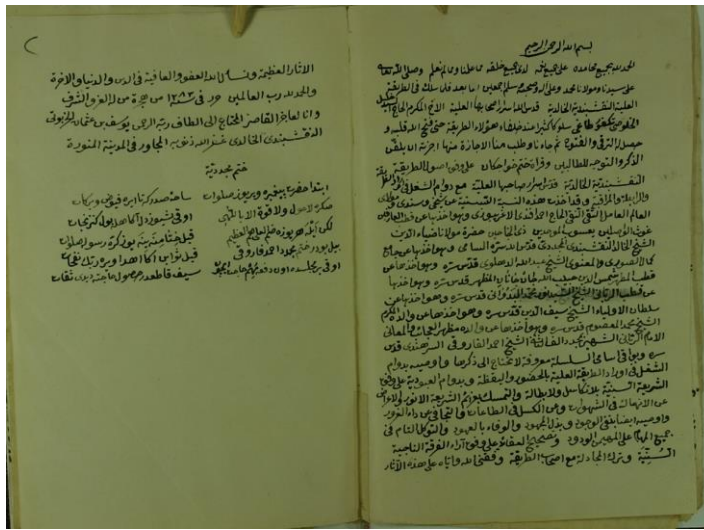
UYAR, Gülgün “*Bir Peygamber Şeceresi Olarak Yusuf Şükrü el-Harpûtî’nin Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ Adlı Eseri ve Önemi*”, Uluslararası Harput’a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ 14-16 Mayıs 2015.

UĞUR, Mücteba, *Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992.

YARDIM, Ali, *Hadîs*, I-II, Damla Yay., İstanbul 1997.

YILMAZ, Hasan Kamil, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.

Ek-1. Yusuf Şükrü Harpûti'ye ait bir tarikat icâzet-namesidir.

Medine, Melik Abdülazîz Kütüphanesi,
Mecmû'atü'l-Mahmûdiyye Bölümü numara 1603.

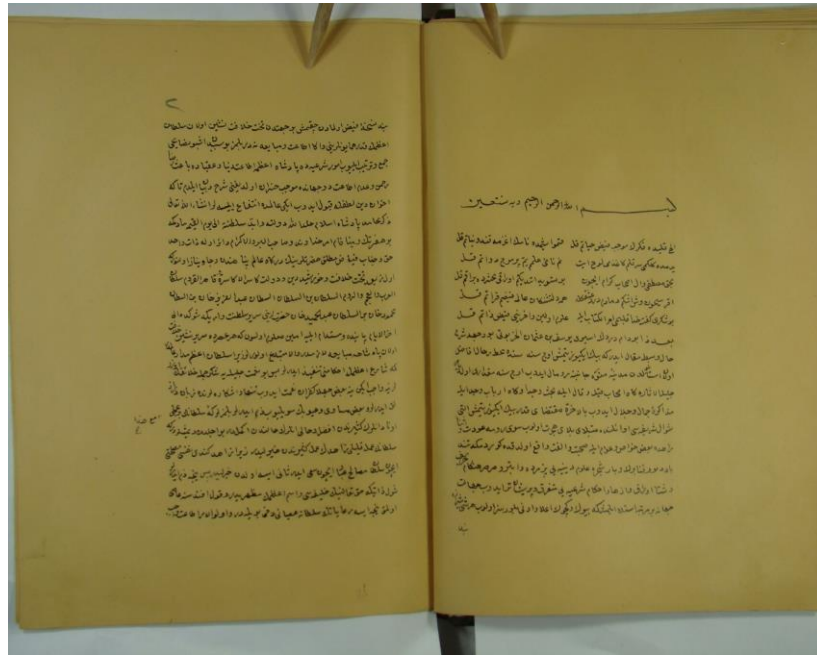
Ek- 2. Yusuf Şükrü Harpûtî'nin yazma eser nüshalarından birer varak.

Yûsuf Şükrü Harpûtî, *Nasîhatnâme/Nesâyih*,
Topkapı Müzesi, numara A35900, (varak 1b, 2a).

Yûsuf Şükri Harpûti, *Nasihatnâme/Nesâyih* Süleymaniye Kütüphanesi, numara 1846 (varak1b, 2a).

Yûsuf Şükrü Harpûî, *Nasihatnâme/Nesâiyih*, Medine Melik Abdülazîz Kütüphanesi Mecmû'atü'l-Mahmûdiyye Bölümü numara 2595 (varak 2a, 1b).

Yûsuf Şükri Harpûti, *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye*, Süleymaniye Kütüphanesi, numara 1238, (varak1b, 2a).

Yûsuf Şükrü Harpûtî, *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ şerhi Delâil-i-Hayrât*, Süleymaniye Kütüphanesi, numara 1937, (varak 1b, 2a).